20e JAARGANG No. 2 1 AUGUSTUS 1975 — ƒ2,—

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto Rogier)

BIJ DE VOORPLAAT

Van de nood een deugd maken

De Bahasa Indonesia is een bloemrijke taal. Heel het volksleven wordt verbeeld in allerlei zegswijzen, spreekwoorden en vergelijkingen. Als "de taal gans een volk" is, om nu een nederlandse zegswijze te gebruiken, openbaart het volk van Indonesië zich aan ons als contemplatief, vol humor, rijk aan diepzinnige gedachten.
Daarom is te merkwaardiger dat ik van de bovenstaande zegswijze eigenlijk geen behoorlijk equivalent in 't Indonesisch kan vinden. En des te merkwaardiger, omdat haast geen volk ter wereld een zo uitgebreid scala van toepassingen van dit spreekwoord kan opbrengen als juist 't Indonesische. Levend op de rand van een bestaans minimum moet men wel van vele noden deugden trachten te maken.
Ik kan zeggen dat ik redelijk wat gereisd en gezien heb, maar ik heb dit spreekwoord werkelijk nèrgens zo fantastisch toegepast zien worden als hier in Indonesië! Kijk maar eens naar de plaat, geschoten in Surabaya, vroeg in de ochtend, op de jalan Pemuda, vroeger Simpang Blvd. geheten.
Het is nog steeds regentijd. De riolering in de meeste grote steden werkt wat slecht en vooral met die tropische regenbuien! Het hoeft maar een beetje hard te regenen en je hebt in een mum van tijd op diverse plaatsen een dot van een banjir, maar op nog veel meer doodgewoon grote plassen. Die maar heel langzaam verdwijnen door verdamping.

In Holland zou "de straat" zich er allang mee bemoeid hebben en een lange brief op poten (met alle handtekeningen van de hele buurt!) aan de Gemeente gestuurd hebben. Maar hier? Handtekeningen verzamelen is zeer vermoeiend en daarbij heeft een brief aan de Gemeente sturen geen enkele zin. Want moeilijke dingen worden immers altijd (ook vaak in Holland) "gedeponeerd?"
Er blijft dus een keuze uit drie dingen over, n.l.:

1. Als de plas niet te groot is loop je eromheen,
2. Als hij wèl groot is maar ondiep er dwars door, en
3. als hij èn groot èn diep is? Ach, dan trek je immers je schoenen uit, rolt de broekspijpen op, enz. enz.! Ja of nee?!!

Maar voor een heleboel mensen is zo'n grote plas eigenlijk veel meer een "benefit". En dan denk ik echt niet aan de kindertjes die er onmiddellijk hun zwembadje van maken!
Voor vele mensen die (nog) geen waterleiding hebben, (of er is doodgewoon geen druk op het net!) is zo'n grote plas meteen een fantastische uitkomst. Die wordt direkt gebombardeerd tot "instant-wasplaats"! Waar iedereen dankbaar gebruik van maakt. Het modieuze tienertje voor haar frêle ondergoed en saudara Ali geeft zijn betjak (of 10-tons-truck!) eens een goede wasbeurt.
Zou Walker Evans, één van de nestors van de Amerikaanse fotografie, toch gelijk hebben toen hij zei: "There is deep beauty in things as they are?"

ROGIER

tong tong

Opgericht en geleid door
TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

ONAFH. IND. TIJDSCHR. - 20e JAARG. No. 2
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54.55.00/54.55.01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, Ch. J. A. Manders, Rogier, G. H. Bartman, L. Ducelle.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 2,—. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. *f* 11,—, halfj. *f* 22,—; jaar *f* 44,—. Abt. Europa: jaar *f* 44,—.
Buiten Europa: jaar *f* 52,—.
LUCHTPOST:
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 92,—; Indonesië *f* 76,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 76,—; Canada en Ver. Staten *f* 64,—; Maleisië, Singapore en India *f* 76,— Suriname en Antillen *f* 64,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN

Directie en redactie behouden zich het recht voor om grondige redenen aanvragen voor abonnementen te weigeren, of deze te beeindigen. Hierover zal de betrokkene altijd van te voren in kennis worden gesteld.

*

De redactie behoudt zich het recht voor copy te weigeren dan wel te bekorten of te wijzigen met toestemming van de inzender. Over genomen beslissingen zal niet in details worden gecorrespondeerd.

DE VOORSPELLINGEN VAN RONGGOWARSITO

Bij voldoende gebleken belangstelling is het volledige vervolg van de serie voorspellingen van Ronggowarsito **door Rm. S. Tri Tjondrokoesoemo** gestencild tegen vergoeding beschikbaar.
De eerste drie afleveringen verschenen indertijd in Tong Tong. Degenen, die deze stencils zouden willen ontvangen, verzoeken wij, zich (met adres) bij de redactie te willen opgeven.

WIE HEEFT NOG VOOR ONS TONG TONG NR 17

Alleen geven als U er werkelijk niets mee doet.

Redactie Tong Tong

Wilt u ons NIET schrijven of bellen om informaties over gekochte artikelen bij de PASAR MALAM.
Wij weten hier niets over, want wij hebben NIETS te maken met de PASAR MALAM.
Het telefoonnummer van het Pasar Malam kantoor is 070-46 66 24

Tentoonstelling over
INDONESIE IN NEDERLAND

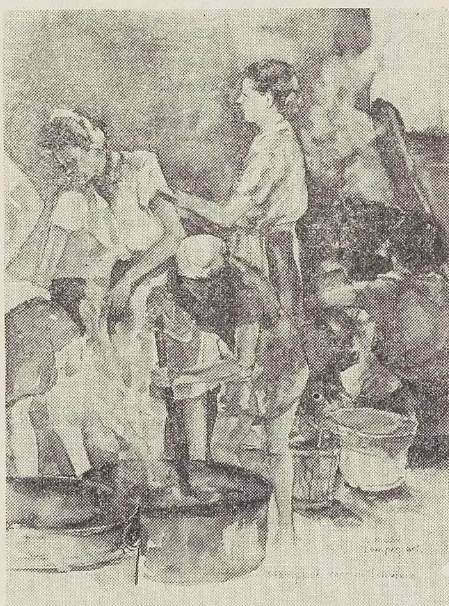
Er is in Nederland nog een behoorlijke belangstelling voor Indonesië, een belangstelling die zelfs toeneemt. De vele Indonesische eethuisjes zijn er het bewijs voor, de talloze in Indonesië spelende boeken die verschijnen, en ook tal van tentoonstellingen.

De tentoonstelling **"Nederlanders in Japanse kampen"** in het **Amsterdamse Rijksmuseum** is in Tong Tong al eerder genoemd. Er zijn 300 tekeningen en 150 voorwerpen van allerlei aard te zien, die Nederlanders - alle moeilijkheden ten spijt - in de Jappenkampen gemaakt hebben. Dat alles is historisch en cultureel (en ook gewoon persoonlijk sentimenteel) zeer de moeite waard. De tentoonstelling gaat later ook nog naar andere plaatsen.

Dan is er in het **Indonesisch Ethnografisch Museum** (tegenover het Prinsenhof) in **Delft** tot december van dit jaar de tentoonstelling **"De Sa'dan Tora'ja"** te zien, die met foto's en voorwerpen een beeld geeft van het leven volgens oude adat van de Toraja's in Midden-Celebes. Een fraai opgezette expositie met zowel oud als modern materiaal, die een bezoek heus wel waard is.

In het **Museum Justinus van Nassau** aan het Kasteelplein in **Breda** is tot 21 september de tentoonstelling **"Sumatraanse schoonheid"** te zien, die vorig jaar in Delft is geweest. Er valt een schat aan sieraden, kleding, gebruiksvoorwerpen, foto's enz. over de verschillende gebieden van Sumatra te zien.

In het **Marinemuseum** in **Den Helder** tenslotte is de tentoonstelling **"Tempo Doeloe"** te zien, die niet typisch op Indonesië gericht is, maar met foto's een beeld geeft van wat het leven bij de marine voor 1940 was. En daar kwam natuurlijk wel een heleboel Indonesië aan te pas. Deze expositie blijft tot 30 september.

Een tekening op de tentoonstelling "Nederlanders in Japanse kampen" uit het kamp Lampersari in Semarang, voorstellende het bereiden van een extra rantsoen stamppot voor degenen die buiten het kamp op de groentevelden moesten werken (door Mevr. C. Neytzell de Wilde)

DATA WAAROP DE TENTOONSTELLING "NEDERLANDERS IN JAPANSE KAMPEN" IN ANDERE PLAATSEN TE BEZICHTIGEN ZAL ZIJN.

• 13 sept. - 23 nov. - Museum voor het onderwijs, Den Haag; • 20 dec. 1975 - 15 febr. 1976 - Cultureel Centrum De Beyerd, Breda; • 28 febr. - 21 april 1976 - Museum Het Princessehof, Leeuwarden; • 8mei - 13 juni 1976 - Gemeentemuseum, Arnhem.

De afhandeling en administratie van de bestellingen van de brochure van de Federatie van Oud-Strijders is voortaan overgebracht naar de samensteller van deze brochure: Ir. G. Vrijburg, Segbroeklaan 212, Den Haag, tel. 070 - 64 93 83.

TONG TONG IN INDONESIË

"Variasi" is een geillustreerd weekblad dat in Jakarta verschijnt. Het doet zijn naam eer aan: men vindt er van alles in. Tot onze verrassing in het nummer van 4 juli niet minder dan twee pagina's over Tong Tong! Een sympathiek blijk van belangstelling. Tjalie en Lilian delen in de goede gunsten van de auteur M. Hoed, die zijn artikel besluit met een hartelijk: "Bedankt voor alles". Wij zijn erg verguld met dit bewijs van medeleven!

AANDEELHOUDERS!!!

In ons tijdschrift, alsmede per aparte brief is aan alle aandeelhouders bekend gemaakt, dat op dividendbewijs Nr. 1 van het aandeel een bedrag van f 5,-, verminderd met 25% dividendbelasting ter beschikking werd gesteld met ingang van 26 juni 1972.

Thans, ruim 3 jaar later, is door houders van ca. 250 aandelen nog steeds niet gereageerd. Wanneer 5 jaar na datum van betaalbaarstelling het dividend nog niet is geïnd, vervalt dit automatisch aan de Vennootschap.

Bovendien werd later in 1972 bekend gemaakt, dat per 23 november 1972 de Naamloze Vennootschap werd omgezet in een Besloten Vennootschap en verzocht om als gevolg van deze omzetting de aandelen tegen ontvangstbewijs bij Tong-Tong in te leveren.

Na beide bekendmakingen hebben onderstaande aandeelhouders (met in totaal ca. 250 aandelen) niets van zich laten horen en verzoeken wij hen hun verblijfplaats bekend te maken, onder gelijktijdige toezending van hun aandelen.

Het zijn:

W. Ament, F. C. Bakker, L. V. R. Bauduin, G. W. A. Baümer, Mej. A. B. Bertsch, W. G. H. de Bie, Mw. J. M. Binnendijk, R. A. Bieri, Mw. M. M. v. Bodegom, A. Bordenauw, P. J. Brouwer, J. W. Brink, A. B. G. M. Campbell, H. W. ten Cate-Leunissen, Ir. G. E. Charldorp, F. W. A. Claessens, R. Creutzburg, Mw. E. A. Damme, A. J. F. Dessauvagie, Mw. J. A. Diederich-Dirksen, J. W. v. d. Dungen-Bille, W. Ebers, Mw. M. Ellert, N. N. Feyter v. Dongen, J. L. P. Gasper, O. H. Grashof, L. E. Gijsberts, Mw. R. O. S. & R. J. v. d. Haas, Mej. F. E. Herrebrugh, M. L. Herst, A. P. Verduyn-Lunel, J. B. Johannes, C. J. Jonker, Mw. J. Kalff & G. H. Kalff, Ir. J. Karsten, W. F. ten Cate, R. Klaassen, A. Kortz, Mej. A. C. & W. de Kuyper, Mej. E. Lambach, Mw. H. N. Lentze, Mej. W. de Kuyper, R. E. de Looff, W. M. L. Londong, H. C. L. v. Maarseveen, Ch. W. G. Mekeren, J. A. Mentel, H. Mills, C. F. J. v. Motman, U. F. Mündler-Kupez, E. J. v. Naerssen, P. Oosterhoff, J. Oostwald Stada, Mej. A. H. Overdijkink, P. P. Penn, M. A. Panhuysen, H. N. F. Prins, Mw. J. G. Quintus Boz, R. F. de Ravallet, H. A. Reichwein, H. C. Reygers, J. F. Graedt v. Roggen, J. R. J. Rugebrecht, J. Schalk, Mw. A. von Schmidt, H. R. D. Schoonenberg Kegel, S. A. A. Soeterman-Ruygrok, C. P. Spaan-Meerburg, J. V. Teunissen, Tideman Venrik, Dr. G. A. Takken, R. O. Tjaden, Mw. A. L. Tjoeng Dugas, Wed. C. Toxopeus-Foeken, Mw. E. G. Jaspers (wed. v. J. A. Vaillant), A. L. v. Veldhoven, W. A. v. Veldhoven, Mej. G. A. de Vink, R. Klaassen, Dr. G. A. Vogel Memper, Mej. L. Vogel, Mw. L. Vorsenaar, N. Wessels, M. E. Wilmink, Mej. G. A. de Vink, H. L. Zwartjes, Mej. L. V. E. Hoeke, F. Boekholtz, G. E. Duykers, Mr. J. Adema, J. N. Daniel, C. J. Stolk, L. J. W. Stein, Mw. E. Boon-Derksen, F. F. Moll.

W. Ch. J. BASTIAANS †

Een opmerkelijke figuur is de Indische gemeenschap in Nederland ontvallen: Willem Christiaan Johannes Bastiaans is 8 juli jl. op 77-jarige leeftijd te Groningen, waar hij sedert zijn komst naar Nederland woonde, overleden.

Bastiaans, van een Indische familie wier wortels in de Compagniestijd reiken is in een aantal ambtelijke functies in Indië werkzaam geweest. Hij eindigde zijn loopbaan als hoofd van de afdeling Documentatie van de Regerings Voorlichtings Dienst. In Nederland aangekomen zette hij zich in voor de mede-repatrianten in zijn omgeving. Bovendien leverde hij een aanzienlijke bijdrage aan de documentatie over het leven in het voormalig Nederlands-Indië door de uitgave, voor eigen rekening, van een drietal bundels Herinneringen en een half dozijn boekjes met diverse onderwerpen. Van de Herinneringen is in de handel ook een uitgave verschenen: een aantal hoofdstukken verzameld in één bundel werd uitgegeven in de Moesson-reeks.

Hij was een merkwaardig man: een moeilijk mens, opvallend scherp tegenover wat hij als tegenstanders beschouwde, en van zijn kant lichtgeraakt. In the gentle art of making ennemies had hij het ver gebracht. Maar hij was een man van ijzeren wilskracht en toewijding: ook toen zijn gezichtsvermogen tot een minimum was gereduceerd bleef hij schrijven over zijn geliefd Indië. Zijn laatste producten moest hij dicteren en hij moest de verdere beslommeringen die de uitgave met zich meebracht aan anderen overlaten. Zijn activiteit was onblusbaar. De dood heeft hem behoed voor een leven dat voor deze werker zinloos zou zijn geworden nu hij zich niet meer naar believen kon bewegen en in het bijzonder niet meer zelf kon schrijven. Het zijn geen literaire of wetenschappelijke meesterwerken die uit zijn pen zijn gevloeid, maar zijn "documentaires" - want dat zijn het - zullen voor de kennis van het leven in Indië van belang blijven.

JHR.

✶ ✶ ✶

WILT U TONG TONG HELPEN BESTAAN?

- **Betaal uw abonnementsgeld op tijd. Denk er zelf om, elke herinnering kost 50 cent. De Posterijen zijn rijker dan Tong Tong!**
- **Denk ook aan uw boeken- en tokorekening. Elke aanmaning kost 50 cent. De Posterijen zijn rijker dan Tong Tong!**

WIE WAT WAAR WANNEER?

Deze nieuwe rubriek dient UITSLUITEND voor:

- **Opsporing of informaties over personen.**
- **Inlichtingen over diverse onderwerpen.**
- **Bekendmaking van bijeenkomsten, reünies en alle NIET-COMMERCIËLE gebeurtenissen.**
- **Gratis aanbiedingen niet tegen geld of anderszins.**
- **Alle oproepen onder deze rubriek met duidelijke opgave van naam en adres.**

Voor abonnées en niet-abonnées geldt het tarief *f* 5,— per oproep/aanvraag.

REDACTIE TONG TONG

*

EXTRA BEWIJSNUMMERS UITSLUITEND TEGEN BETALING !

Reünie van leden Gezagsbat. Indië

Op 1 oktober 1945 vertrokken uit Liverpool 1600 man van het gezagsbataljon Indië via Australië naar Nederlands-Indië. Het werd een reis om nooit te vergeten. De Nederlandse opvarenden van de "Stirling Castle", die deze troepen tegelijk met 4.000 Australische piloten vervoerde, bleken in Australië niet van boord te kunnen als gevolg van de boycot door de havenarbeiders. In Sydney leidde dit zelfs tot een ware veldslag tussen de Nederlanders en de Australiërs. Het gevolg was dat de Nederlanders in de nacht op een ander schip werden overgezet en daarmee de vijandige kusten verlieten. De Engelsen op hun beurt beletten dat de troepen aan wal gezet werden in Indië. Tenslotte kwamen ze terecht in Penang waar ze na twee maanden "schip" eindelijk weer voet op de vaste wal zetten.
Om dat allemaal nog eens in een heel wat andere omgeving op te halen heeft één van hen, Ad Kolsteren uit Rotterdam, Krabbestraat 87, telefoon 010-181760, een reünie in gedachten, streefdatum: 15 november.
Vandaar een oproep om zich bij hem te melden. Hij heeft al ± 100 aanmeldingen!

ZILVEREN JUBILEUM VAN DE V.v.G.V.

Pak uw agenda en noteer! De Vereniging van Gerepatrieerden en Vrienden viert op 8 november a.s. haar 25-jarig bestaan in Amicitia (Westeinde) in Den Haag. Er is een receptie van 18.00 tot 19.30 en daarna van 20.00 tot des 's nachts 03.00 uur een bal met attracties; muziek van The Rythm Rascals. Charley Overbeek Bloem verleent zijn medewerking met een programma onder de titel "Toe, Charley, speel nog 'ns wat!" Er zijn nog andere attracties. Toegangsprijs voor leden *f* 5,—, voor introducees *f* 10,— verkrijgbaar bij het kantoor der vereniging, Javastraat 96 te 's-Gravenhage.

Gezocht op verzoek van: Mevr. Liem Djien Thong - Landegent de adressen van:
Mevr. Ritter-Landegent
Mevr. Larry Weber - Landegent
Heer Jan Landegent
Sinds de oorlog niets meer van ze gehoord. Brieven hieromtrent te richten aan: F. Berg, Valtherlaan 56, Emmen (Dr.)

Wie kan inlichtingen verstrekken over Teuntje Kooy? Vóór de oorlog getrouwd met een sergeant van de Genie (KNIL), genaamd Aartsen. Graag bericht aan: J. Sekeon, p/a Fam. R. van Dulken, Dommeringdreef 205, Utrecht.

Maman Suparman (± 26) te Medan zoekt adres van zijn vader: Willem de Vries. Gegevens: Kota asalnja Amsterdam. Dinasnja Militer Belanda. Sedjarahnja: Mula mula dinas di Djampang (Kabupaten Sukabumi), pindah ke Saketi (Banten) dan pindah lagi ke Djakarta. Nama anaknja waktu itu: Hert. Nama ibu dari anak itu Itjah.
Inlichtingen s.v.p. aan P. G. G. J. Lubbers, Prins Mauritslaan 44, Bussum. Tel. 02159 - 1 61 72.

Wil de dame die 2 kinder happycoats bij ons besteld heeft, ze komen halen of haar naam en adres opgeven?
Tong Tong 070 - 54 55 00

Wie kan inl. geven over: Jan Hoogkamer, geb. te Salatiga omstr. 1935, thans waarsch. wonend in de omg. van Rotterdam. Inl. te richten aan: Ned. Rode Kruis, Prinsessegracht 27, Den Haag, t.a.v. Informatiebureau sectie Opsporing, tel. 070 - 46 95 95 toest. 317.

DE INDISCHE NEDERLANDER IN NEDERLAND

Enkele jaren geleden schreef ik Tjalie, dat naar mijn mening de Ind. Nederlander te weinig van zijn aanwezigheid in Nederland liet gelden en te passief was. Ik schreef o.m. dat de I.N. bij "evenementen" in 't algemeen weinig te zien was. Op TV en Radio schittert hij door afwezigheid. Zelfs onder het publiek is hij niet te zien, laat staan op de Bühne. In een stad als Den Haag - een toch bij uitstek Indische stad - waar gebeurtenissen zoals de opening der Staten Generaal e.d. plaatsvinden, is de I.N. bij straat-TV-interviews nergens te bekennen.

Tjalie antwoordde mij toen, dat ik blij mocht zijn, dat de I.N. - mocht hij toevallig aanwezig zijn bij straat interviews "genegeerd" werd. Wij, (de Indische groep) zouden ons schamen voor de antwoorden, die de I.N. zou kunnen geven. Tjalie was van mening, dat het droevig was gesteld met de algemene kennis van de I.N. Zijn belangstelling (van de gemiddelde I.N.) gaat alleen uit naar dangsa dangsa en makan makan. Ik was uiteraard teleurgesteld met deze "ontboezeming", die ik maar ten dele beaamde.

Naderhand heb ik de VIN èen d.g. brief geschreven. Op deze brief, die in het VINblad was opgenomen kwamen enkele reacties, die het niet helemaal met me eens waren en noemden namen op zoals: Anneke Grönloh, Sandra, The Blue Diamonds".

Is de Ind.Ned. opgenomen in de Ned. maatschappij?

Mijn bedoeling van die brief was: Denkt de gemiddelde I.N. mee met de toestand hier te lande. Voelt hij zich betrokken in het wel en wee van Nederland. Voelt hij zich opgenomen in de Nederlandse maatschappij.

Telt hij mee. Zo ja, behoort hij dan tot de zwijgende meerderheid. De consequenties zijn, dat wij voor vele hiergeboren Nederlanders onbekend zijn en veelal niet erg bemind. Vragen als: "Wanneer gaan jullie, Indonesiërs terug naar jullie land? en dergelijke, worden nog steeds gesteld.

Nog heden ten dage wordt menig I.N. de toegang ontzegd in sommige café's en dancings. Wat is Uw mening over deze kwestie?

Indien wij ons niet opgenomen voelen cq niet betrokken en kennelijk niet helemaal geaccepteerd, aan wie ligt het dan, aan ons of aan de autochtonen?

Ik vind, dat Tong Tong te veel nostalgisch aandoet met artikelen voor een te kleine kring TT lezers. Laat TT meer informatief worden, gericht op de belangen en toestanden van nu en de toekomst van de I.N.

Aktiveer de TT lezers tot het doen insturen van copy, waarbij zij hun ervaringen HIER EN NU naar voren brengen, waardoor weer andere lezers aan het denken worden gezet. Laat de Ind. pen maar in beweging brengen.

Ik hoop dat deze brief een kleine bijdrage mag leveren tot het loswoelen van gedachten van de Ind. TT lezer.

E. A. Willems

Deze aan mij persoonlijk gerichte brief is al enige tijd in mijn bezit. Hij is enige tijd blijven liggen, niet omdat ik hem niet belangrijk vond, maar juist om de tegengestelde reden. Ik wilde enige tijd over de inhoud nadenken alvorens een antwoord te formuleren, want ik vond het juist een bijzonder belangrijke brief. Het vraagstuk: hoe verhoudt de Indische Nederlander zich tot zijn Nederlandse omgeving? is van fundamentele aard en verdient een grondiger analyse dan in een paar woorden te geven is. Men zou er meer dan een nummer van Tong Tong mee kunnen vullen. Hier volgen dan enkele korte notities.

Reacties niet verschillend

Wat de briefwisseling met Tjalie betreft: Tjalie was blijkbaar in een ietwat sarcastische bui en het zou onjuist zijn zijn woorden naar de letter te nemen. Tjalie wist net zo goed als de schrijver van deze brief, dat de doorsnee-geinterviewde bij straat-interviews 'n moeilijk te overtreffen vorm van onbenulligheid ten toon spreidt. Hoe de Indische Nederlander, indien gevraagd, nòg onnozeler zou kunnen antwoorden lijkt niet mogelijk. De I.N. onderscheidt zich wat betreft zijn reacties op het politieke leven in het algemeen niet van de gemiddelde Nederlander: zij hebben geen van beiden enig benul van hetgeen zich in het politieke leven afspeelt en het kan hun bovendien geen lor schelen. (althans zolang de portemonnaie er niet aan te pas komt.)

Als de gemiddelde Nederlander al zo passief en onwetend staat tegenover de zaken van staat, hoe zou men dan kunnen verwachten dat de I.N., die een belangrijk deel van zijn bestaan heeft doorgebracht in een omgeving met een in Nederland niet voorkomende maatschappijstructuur en heeft geleefd volgens een volstrekt van het Nederlandse afwijkende gedragspatroon, verstandiger zou zijn dan de gemiddelde Nederlander.

Daar komt nog bij, dat de afstand tussen regeerders en geregeerden hoe langer hoe groter wordt. Inderdaad behoren de gemiddelde Nederlander en de I.N. tot de "zwijgende meerderheid", die eventueel wel reageert op het effect van bepaalde maatregelen die op het Binnenhof worden uitgedokterd, maar de politiek beschouwen als iets dat een eigen bestaan buiten hen om leidt.

Van rechtstreekse discriminatie is mij niets bekend. De tijd is voorbij dat in mijn (kleine) geboorteplaats de jongens mijn vrouw nariepen "Hei jongens, een nikkertje!" of, vlak na de oorlog: "Kijk, een Japanse!" - ongeveer het ergste dat zij haar konden toevoegen. Maar mijn ervaring is beperkt tot Den Haag en dat is nog altijd een "Indische" stad.

Tenslotte komt de schrijver tot de kernvraag: "Indien wij ons niet opgenomen voelen en niet betrokken en kennelijk niet helemaal geaccepteerd, aan wie ligt dat dan? " De vraag is te generaliserend gesteld. Een groot deel der Indische Nederlanders wordt wel geaccepteerd, voelt zich wel betrokken; ik behoef maar de namen van drie "Indische jongens" te noemen om duidelijk te maken, dat ook Indische Nederlanders een rol kunnen spelen zelfs in de Nederlandse politiek: Welter, Meyer Ranneft, Van Mook. Ook zij zullen zich vaak hebben afgevraagd, welke beweegredenen de autochtonen hebben bij het uitzetten van de koers van de Nederlandse politiek. Het is nu eenmaal zo, dat wie in de wereld buiten Nederland heeft geleefd een ontwikkeling heeft doorgemaakt die het hem moeilijk maakt hen te verstaan die zich nooit meer dan een paar kilometer van hun geboorteplaats hebben verwijderd, behalve dan met hun vacantie. Hun gezichtskring is beperkt, vinden het eigen land superieur en zijn daardoor vaak onverdraagzaam: zij begrijpen hun "vreemde" medeburgers niet. Doen daar ook geen moeite toe.

Maar hoe dit zij: met de wens dat de Indische pen in beweging moge komen stemmen wij van harte in. Wie begint?

JHR.

TAKENGON

Uw stukje over Atjeh/Takengon (TT. No. 24) was 't lezen ten volle waard, althans voor mij.

Ik heb daarover al eens stukjes uit de pen laten vloeien, "Gajoe en Alaslanden" met zijn heerlijke koele klimaat en vriendelijke bevolking, zowel de Atjehers alsmede de Gajoers. Vooral onder deze bevolkingsgroep waren er enkelen die ik tot mijn beste vrienden kon rekenen.

(lees verder pagina 7, 3e kolom)

Hoe de derde wereld te ontwikkelen

Tot nu toe werkt men met verkeerd model

door ir. B. van Bronkhorst

Hier volgt de derde brief van ir. Van Bronkhorst, althans een deel ervan, want wij hebben om redenen van plaatsruimte er het een en ander in moeten schrappen. Wij hopen met dit "slagerswerk" de essentie van zijn betoog niet te hebben aangetast. Deze brief is van najaar 1974 en dus vrij actueel. De beide al gepubliceerde brieven verschenen in Tong Tong van 15 mei en van 1 juli.

Twee keer heb ik trachten te beschrijven wat ik zag en meemaakte tijdens mijn verblijf in Indonesia; probeerde ik vast te leggen wat ik voelde uitspringen in deze vreemdbekende wereld. Het bleven, althans zo bekijk ik het nu, de observaties van iemand, wiens zintuigen niet geheel open stonden, waarnemingen van een geblinddoekte. De beelden, die ik vormde waren constructies van mezelf, vorm gegeven door en met behulp van voorbeelden, die me bekend waren. De oppervlakte kon slechts worden beroerd, de diepte kon niet worden gepeild en dus ook niet begrepen. Inderdaad speelde ik slechts met de schelpen, die de golven van de zee op het strand in mijn bereik hadden gebracht, bewoog ik mij door de plastic tunnel, die mijn wereld scheidde van die van de mensen in dit land.

In deze derde reis kon ik een enkele keer meer, door de afscheiding breken, die de twee werelden apart houdt, de rijke wereld van de westerling en de arme wereld van het Indonesische volk. Als je hulp verleent, is dat vanuit de rijke wereld, en zelfs als je je in een ontwikkelingsland bevindt, wordt je - niet eens zo onzichtbaar - omringd door de beschermende laag van die rijkdom. Hoe kan je vanuit die positie ooit armen helpen?

Ik ben ervan overtuigd, dat je dat moet proberen, iedere keer, dat je daartoe de gelegenheid hebt, op de wijze, die je het best past. Want dat is verschrikkend: ondanks alle armoede is er niet vaak de gelegenheid, om iets te doen. Behalve misschien, het geven aan bedelaars, maar dat kan niet anders worden beschouwd dan afkopen. Neen, de arme mensen hebben hun eigen trots en kunnen het leven, dat ze leiden, best aan. Ze hebben je niet nodig, tenzij het door een toeval lukt ze werkelijk na te komen. En dat is iets, wat we in onze streken hebben afgeleerd; daar dienen we voor onszelf te zorgen, en wie afvalt, wordt nauwelijks bekreund. Het nakomen van iemand, het even kunnen bijdragen is daarom eigenlijk een geschenk van de arme aan de rijke bezoeker.

Pèpèn

Het verhaal van het jongetje Pèpèn is daar een illustratie van. Wandelend door de fraaie natuur, de weg op van ons huis in de richting van de vulkanen, foto's makend heb ik hem ontmoet. Op de arm van zijn moeder, beiden vriendelijk lachend: "Foto Oom." De gebruikelijke vraag, men vindt het in deze streken een eer om te worden gefotografeerd. Tegenwoordig is dat anders dan vroeger; wanneer we oude portretten bekijken, valt het steeds op, hoe nors en gesloten de mensen kijken. Een groot verschil met nu. Ik maak de foto en beloof een afdruk te sturen. We praten even verder en ik prijs het kind. Maar dan zegt de moeder, dat hij al meer dan een jaar is en nog niet kan lopen. Hij kan nauwelijks alleen zitten. Of ze al bij de dokter is geweest? Op de kliniek zeiden ze, dat het kind wat langzaam was. We wachten maar af. Ik herinner me het kind, als ik met mijn vriend, de Indonesische dokter M. praat: "Wil je eens naar dat kind komen kijken?" Hij doet, wat ik vraag, als normaal is voor vrienden, je geeft je vaardigheden op verzoek. Het kind blijkt alleen ondervoed te zijn en moet injecties hebben om de stofwisseling op orde te brengen. Ik betaal de kosten, een kleinigheid.

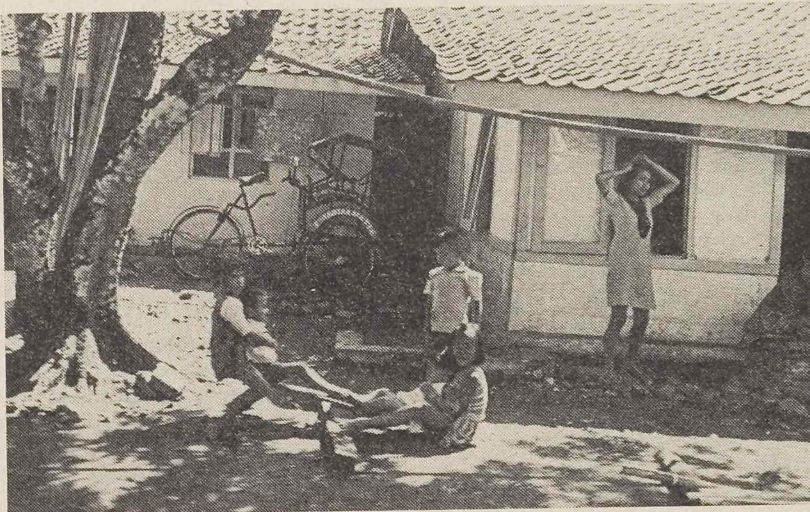
Ik ontmoette Pèpèn tegen het eind van mijn eerste verblijf in Bandung en kon dus niet meer zien hoe het verder ging. Wel heb ik de foto opgestuurd maar natuurlijk geen antwoord gekregen. Het tweede jaar had ik geen gelegenheid naar boven te wandelen, ik woonde dit keer in de stad en mijn werk absorbeerde me geheel. Pas de derde keer, toen we opnieuw in het huis op de helling verbleven kon ik Pèpèn weerzien. Hij was drie jaar geworden. De familie liep uit om me te verwelkomen, het jongetje snelde naar me toe: "Tuan!" De moeder herhaalt maar dat het kind zo gezond is nu, zo goed groeit, en dat dat aan mij te danken is. Ik moet binnenkomen, krijg van de schaarse koffie aangeboden, de koekjes zijn helaas net op, zegt Oma. Men kent me, heeft over me gepraat in de buurt, vanwege dat ene feit.

Ik heb voor hen iets doorbroken, de verbinding gelegd tussen hun arme wereld waar de medische zorg maar in zeer beperkte mate ter beschikking is: de injecties hebben vijf daglonen gekost. Voor mij een klein bedrag, voor hen onbetaalbaar. Ik heb het gezin, even maar, verbonden met de gezondheidszorg uit onze wereld. En het kind leeft. De dankbaarheid is overweldigend en beklemmend. Want tegelijkertijd weten we, de familie en ik dat leven één ding is, bestaan iets anders. Kan het kind naar school, later een baan krijgen en voor zichzelf zorgen? Die verbindingen heb ik niet gelegd, van deze stukken welvaart zijn ze voorlopig nog uitgesloten.

De rijken en de armen.

Het is duidelijk. De rijke wereld is te arm om de armen te kunnen opnemen. Onze rijkdom bestaat uit het delen van onze goederen met weinigen. Zouden de armen hun deel eisen, dan is er voor ieder te weinig. Dat is te zien in Indonesia, de rijkdommen die de Nederlanders opbouwden worden thans door velen gedeeld. De grote huizen herbergen niet meer één, doch wel zes families. De treinen zijn overvol, de grond wordt tot het uiterste gebruikt en zo geldt dat voor alle hulpbronnen. Het voorzieningensysteem is niet meege-

(lees verder volgende pag.)

Tijdens een tocht met de auto maakte Rogier bij Tjimelati dit leuke plaatje. De in hun spel opgaande kinderen breken zich nog niet het hoofd over de problemen van de derde wereld

groeid met de bevolking. Maar erger nog: het rijke voorzieningensysteem van de Nederlanders bleek na het opdelen ten ene male onvoldoende om aan de verwachtingen te voldoen. Zodoende ontstond na een periode van broederlijk delen toch weer een afscheiding, enkelen die een groter stuk van hetgeen beschikbaar was voor zich reserveerden. De duale economie, ontdekt door Boeke en met afschuw verworpen in de hoogtijdagen na de revolutie, die duale economie keerde onherroepelijk terug. Het beeld dat ik schetste van de twee werelden is de weergave van de feiten zoals die nu zijn.

Het is niet gelukt om de tweede wereld tot ontplooiing te brengen, alle ontplooiing wordt vanzelf ingelijfd bij de eerste wereld. De boom wordt hoe langer hoe dikker, leert het versje, en hoe navrant is deze waarheid! Maar is het verbazend dat het proces zo loopt? Immers zijn de voorstellen tot verbetering voorstellen die in de rijke wereld opkomen, naar het model van het bestaan daar worden uitgewerkt. Wat ontstaat kán dan ook niet anders zijn dan een uitbreiding van die eerste wereld! Precies daar zit de moeilijkheid, we werken met een verkeerd model. Niet de eerste wereld, doch de tweede wereld dient ons uitgangspunt te wezen, als we daar verbeteringen willen bewerkstelligen.

Stretch- economie der arme landen.

Het opbouwen van de arme economie vergt een enorme inspanning die niet kan worden opgebracht van buiten. Het moet beginnen bij de mensen zelf. En het kan daar beginnen als we ze maar de gelegenheid geven om zichzelf te ontwikkelen, tijd, kennis en gereedschappen ter beschikking stellen. En we dienen er haast mee te maken omdat alle beschikbare middelen van het bestaan al zwaar zijn overbelast. Want dat is ook een kenmerk van ontwikkelingslanden: wat er aan infrastructuur is, materieel en immaterieel, apparaat of vast object, alles wordt ver boven de ontwerpcapaciteit benut. Vooral op Java ziet men dat: iedereen schikte een beetje in, en de nieuwelingen konden er weer bij. Daarom merken we in onze wereld niet hoe de toestand eigenlijk is, we zijn gewoon geraakt aan de stretch-economie van de arme landen. We houden ons zelfs voor dat de behoeften van de mensen daar zo anders zijn. Maar in feite zijn de mogelijkheden in de meeste arme landen tot het uiterste gerekt en is ook maar de geringste stijging van de verwachtingen een reden voor felle uitbarstingen. Dat kunnen we zien, en in een aantal gevallen hebben we het ook kunnen meemaken, in steden als Jakarta. Een bom die op scherp staat en gemakkelijk kan worden ontstoken. Daar in de urbane gebieden is de overbelasting het sterkst omdat de verwachtingen, in het zicht van de mogelijkheden die de rijke wereld zo openlijk etaleert, daar hoger zijn dan op het platteland.

Neen, parallel met de ontwikkeling in de urbane gebieden, een ontwikkeling die blijft geinspireerd op het model dat de rijke wereld biedt, moet ontwikkeling ter hand worden genomen om de mogelijkheden op het platteland te vergroten. En daarmee staan we voor een nieuwe taak. De opdracht is niet meer of minder dan het zorgen voor een bestaanswijze die aangepast is aan de behoeften, en de mogelijkheden van de bevolking, alsmede in evenwicht is met de materiele hulpbronnen die hen ter beschikking staan. Opdat een kwalitatieve ontwikkeling kan plaatsvinden in de bestaande arme economie, nieuwe ruimte schept voor de mensen die daar leven opdat zij thuis hun bestaan kunnen vinden. Waar gaat het om? Voedsel, kleding, onderdak, gezondheidszorg, onderwijs, amusement. Eigenlijk het gewone rijtje. Maar het ongewone zit ergens anders: in de eis dat dit alles zoveel mogelijk locaal moet worden voorzien, een product moet worden van de arme economie!

Een nieuwe methode

Het nieuwe zit in de eis, dat onze westerse methoden van grootschalige productie moeten worden vervangen door kleinschalige voortbrenging, dat massale uniformiteit plaats moet maken voor locaal maatwerk, continu fabricage geruild wordt voor intermitterende vervaardiging. Maar ook, dat de producten van dit nieuwe voorzieningensysteem kunnen wedijveren met de modellen, die inmiddels bekend zijn geworden uit de rijke wereld, dat de nevenproducten minder nadelig werken.

Onmogelijke eisen? Niets is onmogelijk, maar van doorslaggevend belang is het feit, dat we niet anders kunnen; de ons ter beschikking staande methoden zijn niet geschikt, om te worden gebruikt in een arme economie. We moeten veel opnieuw uitdenken.

(De schrijver geeft vervolgens een voorbeeld, hoe met eenvoudige en voor de bevolking betaalbare middelen een sawahgebied aan de Cisadane bevloeibaar is gemaakt en dan besluit hij:)

Accepteer hun eigen cultuur, hun eigen economie. Leer hun wensen kennen. En, het moeilijkste van alles, tracht vanuit dàt besef, vanuit die kennis hun onuitgesproken vragen te beantwoorden. Werk aan oplossingen, die voor hen passend zijn, en zinvol voor de verbetering van hun bestaan.

(Vervolg "Brieven over")

Ik zal Atjeh/Takengon en omgeving dan ook nooit vergeten!

Heb er prettig gewerkt en een goede baas gehad, in Bandoeng geboren, sprak alle Inlandse talen. Dat moet je hebben! Betoel!

Hij is helaas al enkele jaren dood, echt wel sajang.

Maar met zijn vrouw ben ik nog in geregelde correspondentie. Ze woont nu in 't Bejaardentehuis "De Klinkenberg" in Ede (Gld.)

Het plan is over Takengon nog een stukje te schrijven over mijn ervaringen. Ik ben echt aan deze landstreek verknocht, hoe kan het ook anders? Heb er prettige ervaringen opgedaan en dat vergeet men nooit!

Tot zover, leuk dat U nog eens een stukje over de Gajoelanden geschreven heeft!

A. J. M. Keukenschrijver

*

MULTATULI

"Nu gaat die verdomde T.V. nog een uitzending maken over MULTATULI en het grote publiek snapt zo'n uitzending niet en wordt alleen maar gestijfd in haar mening, dat "wij" uit Ned. Indië allemaal sukkels en misdadigers waren. Ik dank U (en vooral natuurlijk ook Tjalie R. in het bijzonder) voor Uw mooie werk".

L. de Roos.

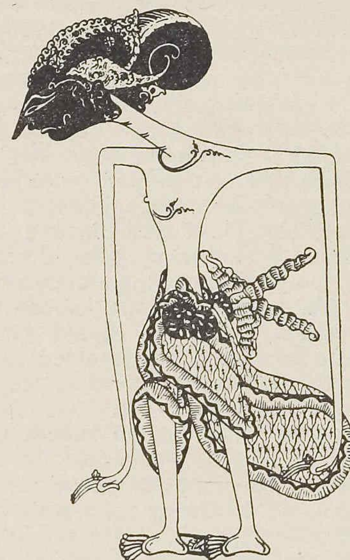
*

GENIETEN VAN TONG TONG

"Als altijd genieten we van de T.T.. Laat ze maar praten. De inhoud van het blad is goed. Het zijn juist de dingen van toen vroeger, die 't blad uniek maken, met een goede balans over dingen van nu. Het zijn de oude namen en de oude plaatsen en de oude foto's die ons in een fractie van een seconde dingen doen herinneren en beter begrijpen. Of anything, T.T. is een brug die als men 't wil zien in dat verband de kloof sluit, de z.g. "generation gap." Tenminste zo vöel ik 't aan, en nooit "alweer verhalen van vroeger". Het doet me begrijpen en 't geeft me een gevoel van iets heel bekends, waarom bijv. m'n vader zo van "odeklonjo" houdt, liefst Boldoot of 4711, want ik kan m'n grootmoeder nog zien zitten met haar witte zakdoek opgerold, als een miniatuur goeling, besprenkeld met Boldoot. Lekker fris in de hitte. En zo kunnen we eindeloos doorgaan. Verder, of minder ver in 't verleden.

Mrs. Julie Lentze

DARMAKUSUMA
bloem der rechtvaardigheid

Yudistira, oudste van de Pandawa Lima is Koning van het rijk Ngamarta. Zijn onderdanen verheugen zich terecht in het bezit van zo'n vorst, want Yudistira is een rechtschapen mens. Een van de vele namen die zijn karakter omschrijven is Darmakusuma, Bloem der Rechtvaardigheid. Deze vorst kent zijn plichten tegenover land en volk. Hij is een absoluut vorst in die zin, dat hij niet alleen deelt in de vreugden van zijn onderdanen, maar ook werkelijk hun leed meedraagt (EN VERLICHT), daar waar het aanwezig mocht zijn. Yudistira is een Godvrezend man en, geduldig als hij is, ontsteekt hij ook nimmer in toorn. Hij is ook toegeeflijk maar verdraagt leugen noch bedrog, omdat hij zelf leugen noch bedrog in zich heeft. Yudistira's eerlijkheid is absoluut, evenals zijn vredelievendheid. Nimmer zal deze Pandawa een wapen tegen zijn medemens opheffen, hetgeen ook niet nodig is, want een ieder die Yudistira alleen al in gedachten kwaad doet, vernietigt zichzelve.

Prabu Yudistira heeft de hoogste graad van de mystieke éénheid God-Mens bereikt. Dit stempelt hem tot een Wijze. Hij is ongevoelig voor wereldse genietingen en hij kent geen vrees voor de dood.

De Goden hebben deze Mens lief, de Hemelingen vereren hem en hij wordt door alle vorsten met onderscheid behandeld. Yudistira echter blijft zichzelf; zeer bescheiden en uiterst eenvoudig. Hij houdt zijn hoofd gebogen en draagt geen enkel sieraad.

Yudistira bezit de Djimat Kalimasada (een heilig geschrift) die hem onsterfelijkheid verschaft tot het ogenblik, dat iemand in staat is het te ontcijferen. De man die hiertoe in staat blijkt te zijn en daarvoor Yudistira's dood op zijn geweten heeft is Empu Kalidjaga, een priester uit Demak.
Er wordt verhaald, dat Yudistira's graf zich in Demak bevindt, achter de Masdjit.

JMK

UIT: BUDIDAYA, INDONESIA CULTUREEL.
Inlichtingen: Redactie Budidaya, Thorbeckelaan 107 - Den Haag - Tel. 070-68 91 72

Goed beschouwd .....
zijn er twee woorden die je als Indisch-man/vrouw nooit vergeten kan:
tjèbok en tjobèk.

SNERT
"Tong Tong, wat een SNERT blad!"
"Wat bevalt U dan niet?"
"Niet bevallen? Ik ben er gek op! Snert is namelijk mijn lievelings soep!"

Mevr. W.

HET GROTE OOSTERSE KOOKBOEK door Pearl Buck

Vele bekende schrijvers en schrijfsters hebben zich geroepen gevoeld ook op andere manier zichzelf te "bewijzen." Alexander Dumas, Weremeus Buning om een paar van de ouderen te noemen en Bep Vuyk, Lin Scholte en nog vele anderen van de laatste tijd. Nu zijn koken en schrijven twee geheel verschillende begrippen, zo ongeveer als balletdansen en djangkriks vangen, daarom heb ik nooit begrepen waarom iemand die kan schrijven ook nog eens over koken moet gaan praten. Van Bep Vuyk heb ik het zeker nooit begrepen, van Lin Scholte durf ik uit persoonlijke ervaring te beweren dat ze even goed kookt als schrijft. Iedereen moet natuurlijk doen wat hij niet laten kan en als je ook nog een uitgever zo ver kan krijgen, waarom niet?
Oosters koken (daar hoort onze Indische rijsttafel onder) is nog altijd een vreemde en griezelige bezigheid hoewel vele Hollandse huisvrouwtjes met wat goede wil en smaak er al goed weg mee weten. De grote massa blijft toch wel alleen kookboeken kopen en "nassi halen bij de Chinees." Wat geeft het dus als op de huishoudscholen misschien precies de verkeerde kookboeken worden gebruikt?
Nu kreeg ik net "Het grote Oosterse Kookboek" van Pearl Buck in handen, een lijvig boek van 259 pagina's met een weinig overtuigende voorplaat. Ik heb n.l. een hekel aan een stilleven van een on-ontbolsterde kokosnoot, een glas bier en sambal-uit-een-potje (van een merk dat ik nooit koop) als decoratie bij een niet te analiseren gerecht, geserveerd op een Japara houtsnijwerk broodplank, terwijl een Ganesha figuur sadistisch toeziet.
Hoe fout om een kookboek of een boek, naar de voorplaat te be- of veroordelen! Want wie dit boek van Pearl Buck (het laatste dat zij schreef) doorleest, vindt een kostelijke verzameling recepten uit Azië, China, Japan, Korea, en Birma. Vreemde gerechten hoor, maar werkelijk het uitproberen waard. Neem b.v. Kluay Buat Chee uit Thailand, een soort kolak van bananen met santen. Of Tord Mun Gung, gebakken garnalenballetjes, of Mee Krob (croquant gebakken mie). En zo is er van diverse landen iets smakelijks te vinden. Gewoon uitproberen (als u van koken houdt natuurlijk).
Het voordeel van deze onbekende recepten, niemand kent ze, dus niemand kan bewijzen hoe ze moeten smaken. Maar zodra we op ons eigen terrein - Indisch koken - komen, koopt U dan werkelijk een goed kookboek. Hoeft niet geschreven te zijn door een beroemde schrijfster, ik zou eerder zeggen: beslist NIET.

Lilian D.

"Het grote Oosterse kookboek" door Pearl Buck - *f*. 24,50 - porto *f*. 3,25

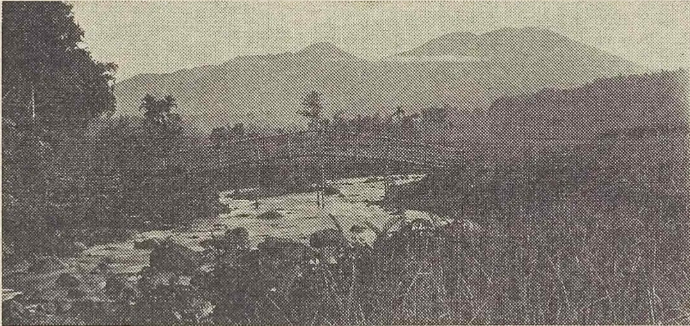

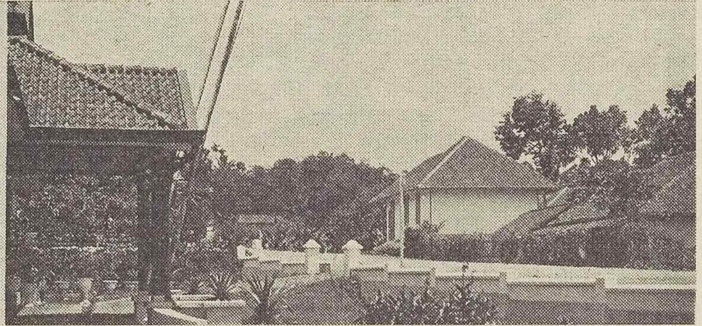

Herinneringen aan Soekaboemi (VIII)

De doorsnee tourist die een "kouwe neus" haalt op Soekaboemi strijkt doorgaans neer in de gerenommeerde hotels Selabatoe, Victoria, Selabintana of Wanasari. Mooi gelegen uitspanningen in fraaie parken waar de passant zijn vacantie in een krossi malas doorbrengt en met zijn tenen wuift zo hij niet een uitstapje maakt naar een imposante waterval, een meertje of de warme bronnen van Baros. En als hij dan weer thuis is zal hij licht in superlatieve reisgidsentaal praten over al het goede van Soekaboemi, dat hij nauwelijks heeft leren kennen. Hoe dan toch moet een echte anak Soekaboemi over zijn kota vertellen zonder in gemeenplaatsen te vervallen? Hij leefde immers in een Hof van Eden met onwaarschijnlijk mooie vergezichten en doorkijkjes en dromerige landschappen in de schaduw van de Gedé, de Machtige op wiens zuidflank zich een miniatuurbergje verheft: de Goenoeng Parang waarop Soekaboemi ligt. Gelukkig zijn er foto's die de juistheid van zijn lofzang bewijzen. Welaan Soekaboemelaars, savoureer deze lichtbeelden van toen als waren zij kostelijke wijn. En droom nog maar eens even weg voordat de gasrekening en dat aanslagbiljet jullie weer tot de werkelijkheid terugroepen.

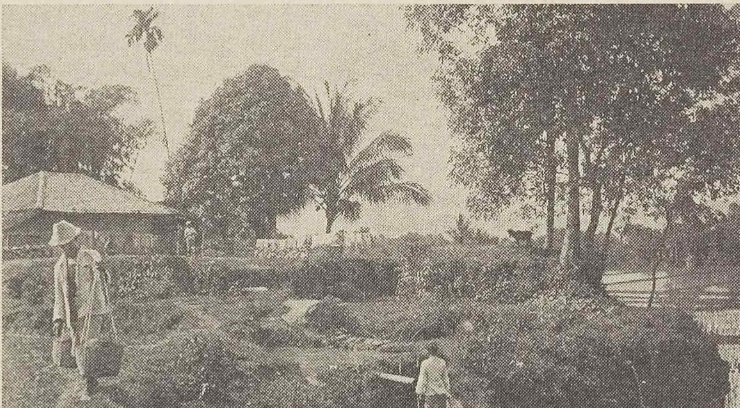
John. M. KNAUD

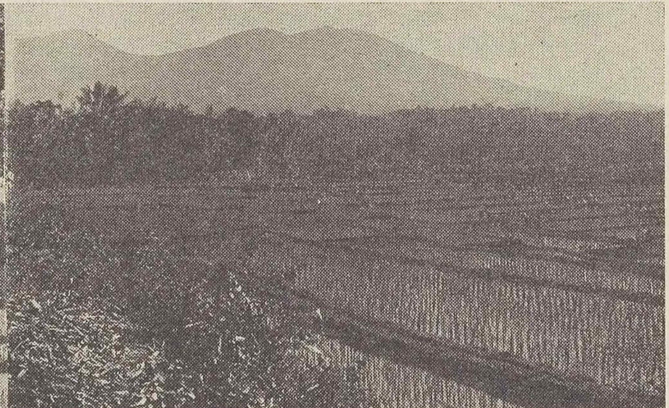
Wat moet je in vredesnaam nog zeggen bij een foto van zo'n liefelijk landschap aan de westgrens van Soekaboemi? Alleen dit: In de natte moesson is dit vriendelijke stroompje een loeiende en brullende watermassa. En als het water z'n frustraties kwijt is en het bamboebrugje al dat geweld overleefd heeft zijn er minstens twee loerah die opgelucht een dankgebed naar Allah opzenden.

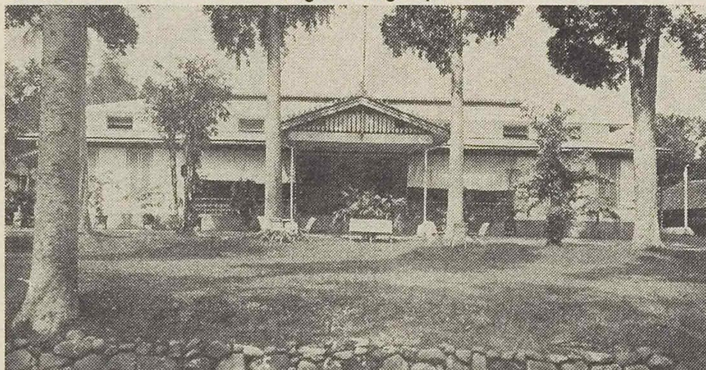
Waar de Vogelweg en Selabatoe bij elkaar komen ligt de Julianaschool en van het voorerf van die school heb je dit uitzicht op de Gedé. Achter de huizen aan de overkant loopt de Selabatoeweg door naar boven. De Vogelweg voert linksom in een grote boog langs de noord- en westgrens van Soekaboemi naar Tjipelang. Het witte huis ligt bij het begin van een weggetje dat noordwaarts naar kampong Tjipelang Girang leidt. Achter het huis stroomt de Tji Kole.

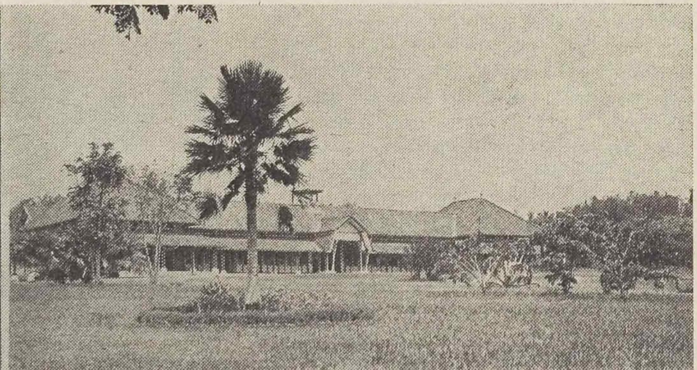
Adam pikolt de goede grond naar het moestuintje terwijl zijn Eva droomt bij de zacht murmelende pantjoeran. Zelfs de kambing staat op de juiste plaats voor het nodige clair-obscure te zorgen. ALLAH ZELF schetste dit beeldschoon paradijsje neer op de aarde van Zuid-Soekaboemi en op de achtergrond schiep Hij de Djampang. En deze tani benutte al die zegeningen heel wel en werd welvarend. Let maar op hun kleding en de niet geringe omvang van zijn huis en erf. En de was die te drogen hangt spreekt voor zich.

Voor de zoveelste maal binnen een jaar zien de tani van Soekaboemi tevreden uit over hun sawah waar een wonderlijk vruchtbare aarde de rijst omhoog jaagt naar een tweede, misschien wel derde oogst. Op deze foto zijn meer dan 150 terrassen te tellen. Dewi Sri moet dit land wel zeer liefhebben.

Op de grotere plaatsen vond je befaamde "Harmonie-ën" of "Concordia's" of beide, deftig en monumentaal, een tikje pompeus dikwijls. Soekaboemi's societeitje had geen faam maar was eenvoudig en huiselijk. In Soekamanah was je senang, alsof je thuis was. En dat was je er ook en je ging er heen op de fiets, wandelend of per sado. Naar Soeka Manah, Hart vol Vreugde.

Voorbij de Vogelweg volgen we Selabatoe naar boven. Rechts ligt even verder de Kliniekweg. Dan buigt Selabatoe om Kampong Boenoet Koelon en we passeren het punt waar de Boenoetweg op Selabatoe uitkomt. Vervolgens komen we langs Kampong Tji Mangga. Een paar honderd meter verder gaan we linksaf een laantje in en komen hier terecht en zien de Cultuurschool in een prachtig erf. En natuurlijk weer de eeuwige Gedé.

JEUGDHERINNERINGEN AAN SOERABAIA

Toen ik de lagere school doorlopen had, besloten mijn ouders, dat mijn studie zou worden voortgezet aan een Mulo. In die dagen begon de crisis goed invloed te krijgen op het leven en daarom was een H.B.S.-studie niet haalbaar, waarschijnlijk ook, omdat ik wel uitblonk in kattekwaad, maar niet in leren.

Mijn ouders waren, wat men tegenwoordig noemt, kleine zelfstandigen. Wij woonden te Blitar, het stadje, dat, volgens de legende, door de vulkaan Kloet zou worden getransformeerd tot een beekje (belih), dat door een kale zandvlakte (latar) zou stromen, en dat alles omdat die lelijke, oude reus in de Kloet door een lieftallige en jonge prinses was afgewezen.

Maar om op mijn verhaal terug te komen, te Blitar was op educatief gebied toen niets hoger dan lager onderwijs en daar mijn broer zich in de techniek wilde verdiepen, werd het Soerabaia. Het werd voor mij de Praban-mulo, dat oude kippenhok aan het begin van Toendjoengan. Achter deze Mulo stond de 1e school E en daar tegenover een Chinees kerkhof, dat ons tournooiveld was. Meningsverschillen en andere redenen tot het knarsen der tanden en blikkeren der ogen werden er tussen vier knuisten beslecht.

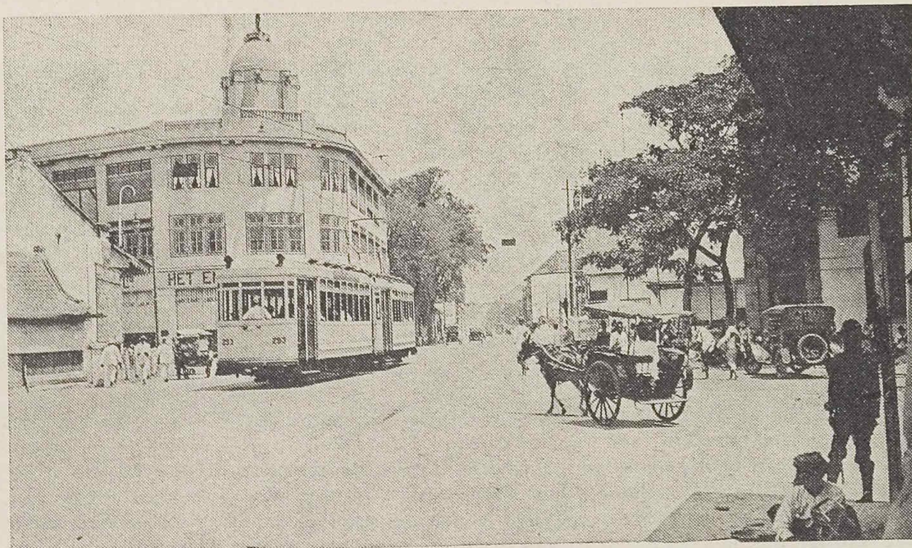
Met het vrouwelijk schoon hadden wij toen niet veel kontakt, ze bestonden en daarmee was alles gezegd. Wie meer aansluiting der sexen zocht, was, volgens traditie, verplicht hun te trakteren, dat was voor mij niet goed mogelijk. Mijn toelage bedroeg *f* 5,— per maand, waarvan nog ettelijke betalingen gedaan moesten worden. Doorgaans was het bedrag tegen de 15e reeds op en moest verder met een nadelig saldo gerekend worden. Maar het leven van een man alleen was toen ook wel de moeite waard, later toen ik in de hogere klassen beland was, werden mijn prestaties beter gehonoreerd en kwamen de vriendinnetjes ook.

Een veel bedreven sport toen was het kepitinghengelen en laten we het eerlijk stellen, daar kan men kwalijk een meisje bij gebruiken, die vinden zo'n krab maar een eng geval.
Wij vingen de krabben in de visvijvers achter Semampir (studenten Frans onder ons spraken heel nuffig van Rue de Sémampieu, dat klonk meer sophisticated, meer verbonden met de Quai d'Orsay en zo). Het was daar goed viswater en wij vingen vaak een fiks zootje. De moeilijkheid bij deze sport was het binden van de krabben na de vangst, aangezien zij anders direkt elkaar in de vernieling werkten.

Eén van ons beweerde een speciaal systeem daarvoor te hebben uitgedacht, waarop hij van plan was patent aan te vragen. Hij zou het even demonstreren, maar de krab was iets vlugger en pakte hem bij de duim. Op zijn gejammer - die beesten kunnen venijnig knijpen - gaven we hem het advies de schaar door te bijten. Maar toen hij zijn duim met krab naar de mond bracht, pakte de andere schaar hem bij de neus. Wij hadden 't niet meer van de lach. Door zijn bewegingen gleed hij tenslotte van de gladde dijk af en plonste in het water, waarop de krab losliet en wegzwom. Van het aan te vragen patent hebben wij niets meer vernomen. Ving je niets, wat ook wel gebeurde natuurlijk, dan ging je de slijkspringers observeren, rare vissen die de kop boven water steken en je verwonderd aanstaren, en ook wenkkrabben die je roepen met hun éne schaar.
Toen ik in de 2e klasse belandde, meer door geluk dan wijsheid overigens, werd ik uitgenodigd deel te nemen aan het schoolelftal. Geld voor voetbalschoenen had ik niet, doch daar mijn broer voor zijn school uitkwam, was een remedie hierop gauw gevonden. Wij kochten samen één paar schoenen, de meest goedkope, van wit zeildoek.

Aangezien hij de oudste - en de sterkste - was, had hij de eerste keus en koos de rechterschoen. Voor mij bleef de linkerschoen over, maar daar ik verder alleen zwarte schoenen bezat (gemakkelijker voor het onderhoud) moet het een idioot gezicht geweest zijn, dat optreden van mij op het voetbalveld. Jaren later, bij het bestuderen van de theoriën van kopstukken als Taylor, Gilbreth en vader en zoon Kimball op het gebied van efficiency en organisatie, vond ik het toch ergens nog zo'n gek idee niet. Als men in een elftal de linkerspelers een witte schoen aan de linkervoet laat dragen en de rechterspelers één aan de rechtervoet, dan heeft 't geheel niet zo'n chaotische indruk en zal de tegenstander onder de indruk komen van het georganiseerd geheel, in elk geval zouden ze knetter kiedewiet worden. Maar om op het verhaal terug te komen, ik zou ten overstaan van enkele aantrekkelijke toeschouwsters een demonstratie geven hoe een speler van wereldklasse de bal sierlijk opbrengt, toen ik gehaakt werd en een schuiver in een modderplas maakte, tot grote hilariteit van die beauties. Na enkele wedstrijden verzocht men mij dringend maar vriendelijk (dat nog wel) mij terug te trekken uit het elftal. Mijn witte voetbalschoen maakte totaal geen indruk, ik was rechts en had dus niets aan dat geval.

Van mijn schamele toelage moest ook de contributie voldaan worden voor het jaarlijks schoolfeest. Voor mij was dat een dubbele gebeurtenis, ik maakte ook de fuifjes van de K.E.S. mee, waar mijn broer op school was. Deze fuifjes werden altijd gehouden in het oude Concordia, een gebouw dat niet zo lang daarna afgebroken werd, maar of dit gebeurde omdat het bouwvallig was geworden van onze festiviteiten weet ik niet, ik vermoed van wel. Eigenlijk vond ik de Mulo-fuifjes, wat het bal betreft althans, iets beter geslaagd. De K.E.S. was zoals bekend, een technische school en de meisjes die op de fuif kwamen, waren niet ongechaperonneerd. Zelf zo'n schoonheid inviteren was om financiële redenen niet haalbaar en dus parasiteerde ik zo'n beetje op gezelschappen met jongere zusjes, want een meisje van zo'n technische wonderman te dans vragen was vaak

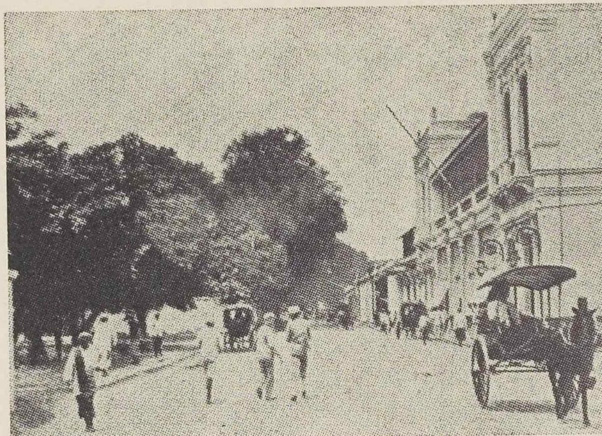

Gezicht op Toendjoengan vanaf de bekende viersprong. Aan de rechterkant Praban met de Mulo, links het warenhuis van Whitaway en verderop Genteng.

solliciteren naar een stomp voor je kiezen en ik weet off hands zeker een dozijn aangenamere dingen.

De grote vakanties uit die tijd zullen me ook altijd bij blijven. Dagen van te voren werden nippels van de fiets gesmeerd, zadelhoogten bijgesteld en zadelstanden bij geprutst. Op de avond van de laatste schooldag vond de exodus plaats, tientallen scholieren van diverse scholen die geen Soerabaiaan van origine waren, verzamelden zich en onder oorverdovend belgerinkel en ander lawaai begon de trek naar huis. De "charge of the Light Brigade" was er kleutergebabbel bij. Bij Bangil kwam er een splitsing in de troep, hier maakten de oosthoekers zich van de hoofdstroom los. Bij iedere volgende stad werd de groep kleiner. Ten laatste kwamen wij thuis na zo'n 150 km. gefietst te hebben. Per trein gingen we zelden, eerstens kostte dat *f* 5,–, tweedens dreigde het treinpersoneel ons de trein uit te zetten als tegenprestatie voor onze streken. Terug gingen we wel per trein, dan waren we al uitgeraasd.

In de vakantieperiode maakten wij fietstochten naar Poppoh en Prigi aan de zuidkust en het heeft mij altijd verwonderd dat deze kust niet bezweken is onder onze baldadigheid, en wij niet onder een vloedgolf bedolven werden. Wij gingen ook zwemmen in het krater meer van de Kloet en bivakkeren op de top van de Kawi, wat een onvergetelijk evenement was, ook omdat mijn broer zijn deken vergat mee te nemen en de mijne gapte, zodat ik vernikkelde van de kou. 's Avonds is de sterrenhemel buitengewoon mooi en het geflonker van het Zuiderkruis tegen het blauw-zwarte firmament met het gemurmel van een bronnetje ergens in een oude Hindoeruïne stemt je tot bezinning en kan je je indenken hoe zo'n duizend jaar geleden een kluizenaar zich hier in bespiegelingen teruggetrokken heeft, hoewel dat op dat ogenblik voor ons niet direct als een ideaal werd beschouwd. Wij zagen zelfs kans om de agressieve leiders van de apenkolonie van Wendit te intimideren en dat is toch wel een prestatie, want die krengen zijn zo brutaal als de beul.

De societeitsstraat met aan de rechter kant de societeit "Concordia", die later naar elders werd verplaatst. Op dezelfde plaats was in later jaren het kantoor van de B.P.M. gevestigd. De foto werd in het begin van deze eeuw genomen. (Uit G. H. von Faber, oud-Soerabaia.)

B. de Rijk

(wordt vervolgd)

DE BAMBOE BLOEIT

Met genoegen en belangstelling het artikel gelezen over de bamboe in TT nr. 21. Ik heb in krijgsgevangenschap in Siam gezeten en daar de bamboe van nabij leren kennen en benutten. Alle barakken in de kampen werden geheel van bamboe opgetrokken en vele gebruiksvoorwerpen waren van bamboe gemaakt. De gebruiksmogelijkheden waren legio.

Wij werkten altijd buiten en aangezien het terrein nogal heuvelachtig was kon je soms vanaf een heuveltop de hele vlakte overzien en zag je overal de bamboestoelen staan die daar zomaar in het wild groeiden. Sommige waren opgebouwd uit misschien wel 100 of meer stengels en zo'n stoel kon je met 20 man nog niet omspannen.

Op een avond kwam ene Körnmann (schrijf ik de naam goed?) de barak binnen die het volgende bekendmaakte: "Mannen, jullie zullen getuige zijn van een natuurgebeuren dat slechts eens in de 75 jaar plaatsvindt.

Besteed er bijzondere aandacht aan, want niemand van ons hier in deze barak heeft het ooit gezien en wij zullen het waarschijnlijk ook nooit meer zien. DE BAMBOE STAAT IN BLOEI!

Alle andere planten, struiken en bomen bloeien in een bepaald jaargetijde en zullen op verschillende plaatsen op aarde op verschillende tijden bloeien, e.e.a. afhankelijk van het noordelijke- of zuidelijke halfrond. De bamboe echter bloeit eens in de 75 jaar, maar dan ook gelijktijdig over de hele aarde, waar hij ook groeit!"

En inderdaad zag ik de volgende dag de eerste pluimen van beginnende bloeiwijzen aan enkele bamboestengels in een bamboestoel. En elke dag kwamen er meer. Vanaf de heuvels zag ik de bloeiende bamboestoelen in de vlakte als reusachtige vazen met bloemen staan. Bruingroene stengels beneden, groene bladeren midden en de grote witte pluimen boven.

Zoals gezegd, net als grote vazen, door de Schepper daar neergezet.

Zover het oog reikte zag je overal verspreid de bloeiende bamboe staan. Aangezien verschillende bamboesoorten (grote en kleine zoals beschreven door mevrouw Rosalie Grooss) in die streek voorkwamen was het één grote bloemenpracht. En onder de bamboe liep je bijna tot je enkels in een tapijt van afgevallen bloemen. En die heerlijke geur die je overal rook is niet te beschrijven, dat moet je zelf geroken hebben!

Ik heb het advies van Hr. Körnmann (hij was planter met opleiding Wageningen) opgevolgd en er bijzondere aandacht aan besteed en inderdaad...... ik zal dat nooit vergeten.

Door het artikel in Tong Tong zie ik dat prachtige landschap weer voor me. Je denkt dan niet aan de ellende van het openhalen van je lichaam aan de scherpe doorns van de bamboe-doeri bij het kappen van die stengels voor de Jap, maar aan die prachtige vazen en het voorrecht dat je zoiets moois heb mogen aanschouwen! Bedankt Tong Tong !

Th. Kempff

SURABAIA, EEN VUILE STAD

Een bevriende hand zond ons een knipsel uit de Indonesian Time van 4 juli. De Times is een der in het Engels verschijnende kranten in Jakarta. Het knipsel bevat een Antara-bericht over Surabaya en betreft uitspraken van het hoofd van het Surabaya Master Plan, ir. H. M. Ob. Mochtadi over de daar dreigende milieu-verontreiniging. Geen wonder ook, wanneer men de cijfers van ir. Mochtadi beziet. Van nog geen 400.000 zielen in 1940 steeg de bevolking tot 1.3 miljoen in 1960 en ruim 2 miljoen in 1974. Niet minder dan 70% van de huizen in de stedelijke zone zijn kampongwoningen met slechte milieu-omstandigheden. Sanitaire voorzieningen zijn minimaal, afvoerkanalen verstopt door vuil en afval. Mochtadi concludeerde, dat de miserabele sanitaire situatie gecombineerd met de snelle bevolkingsaanwas de inwoners van Surabaya hoogst gevoelig maken voor polutie.

Onze correspondent schrijft in de marge "speciaal voor Oud-Surabayanen om te grienen gewoon!" Dat is zacht gevloekt, broeder!

EEN MOND VOL SPIJKERS

In Tong Tong is de verschijning van het boek, dat bovenstaande titel draagt reeds aangekondigd. Het verdient meer dan een simpele vermelding van zijn verschijnen bij de uitgeverij Servire in Wassenaar. De omslag vermeldt dat de schrijver, prof. Joost A. M. Meerloo in 1903 in Den Haag werd geboren, in Leiden medicijnen studeerde en zich specialiseerde in de psychiatrie. Als officier van gezondheid beleefde hij de ondergang van het Nederlandse leger in de wanhopige strijd tegen de Duitse overmacht; in 1942 slaagde hij erin Nederland te verlaten - hij is half joods - en via de Ver. Staten naar Londen te ontkomen, waar hij tegen het eind van de oorlog optrad als regeringscommissaris voor de voedseldroppings boven Nederland. Daar teruggekeerd voelde hij zich, zonder zijn oude vrienden, min of meer vereenzaamd en vertrok weer naar Amerika, waar hij tot 1968 doceerde aan de New York school of Psychiatry. In 1968 keerde hij naar Nederland terug en heeft nu een merkwaardige biografie gepubliceerd onder bovenstaande titel, ontleend aan de werkwijze van een "jeugdvriend", de uiteraard aanzienlijk oudere schoenmaker die hem als kind imponeerde niet alleen door sterke verhalen, maar ook doordat hij de kopspijkertjes waarmee hij de halve zolen en achterlappen voor ter reparatie gegeven schoenen aanbracht in de mond bewaarde, om er bij het inslaan telkens één uit de mond te nemen. Nadat de auteur de lezer heeft verrast met een inleiding "Over de betrekkelijke nonsens van een autobiografie" ("ieder verhaal over jezelf is een snobistische poging jezelf te ontwijken") wordt het verband tussen titel en boek duidelijk: ook de schrijver neemt telkens een spijker uit de mond om deze zinvol op zijn plaats te brengen.

Het boek bestaat namelijk niet uit een aaneengeschakelde schets van zijn ervaringen, maar uit de beschrijving van een aantal episoden uit zijn leven. Een groot aantal van deze schetsen is inderdaad boeiend en verrassend, mede dank zij 's schrijvers vakopleiding, die het hem mogelijk maakt dieper te schouwen in de menselijke natuur dan velen onzer mogelijk is. Bovendien kan hij schrijven en neemt hij voldoende afstand van het vakjargon om het boek ook voor de doodgewone lezers begrijpelijk en meer dan genietbaar te maken. Het feit dat hij bovendien geleefd heeft in een zeer bewogen tijd, veel belangrijke persoonlijkheden heeft ontmoet en daarnaast meer avonturen heeft beleefd dan waarop een hele generatie na-oorlogse Nederlanders kan bogen geeft deze niet-biografische biografie van een mild en wijs man een bijzonder cachet. Het staat boordevol treffende observaties en uitspraken.

JHR

BOEKBESPREKING

DE INTEGRATIE VAN N.-BORNEO IN DE MALAYSISCHE FEDERATIE

In de serie East Asian Historical Monographs van de Oxford University Press is thans een boek verschenen "The Politics of belonging" van Margaret Clark Roff over de invoeging van de sultanaten op de noordkust van Borneo in het federatieve verband van Malaysië. Men weet: in 1957 werd Malaysië onafhankelijk, maar eerst in 1963 werden Serawak en Sabah bij de federatie gevoegd. Brunei, het derde sultanaat hield zich afzijdig. De invoeging van de beide grote sultanaten op de kust van Kalimantan leidde, zoals men weet, tot de "Konfrontatie": de Indonesische regering, toen nog onder leiding van president Soekarno beschouwde de invoeging als een imperialistische bedreiging en eerst het optreden van generaal Soeharto zou er in 1966 toe leiden dat een eind kwam aan een situatie tussen oorlog en vrede tussen de buurlanden.
Was reeds in de Indonesische archipel het verzekeren van de eenheid tussen verschillende ethnische groepen een onderneming van belang en een, die tact en geduld eiste, de problemen waarvoor Kuala Lumpur en de Britse regering werden gesteld waren nog veel groter.
Nederlands-Indië was een bestuurlijke eenheid en de onderlinge verschillen waren overkoepeld door een centraal gezag. Zulk een situatie echter ontbrak tussen Malaysië en de sultanaten, die bovendien door interne troebelen en Indonesische infiltraties werden geteisterd. Hoe zich daar het proces van integratie voltrok en nog voltrekt vertelt dit boek. Een wetenschappelijke publicatie die geinteresseerden in de geschiedenis van Zuid-Oost Azië aan hun trekken doet komen.

JHR.

PAS OP VOOR DE CURACAOSE DEMONEN !

Onze lezers treffen van tijd tot tijd in ons blad een bijdrage aan van Rijklof van Goens, vroeger journalist in de Oost, sedert enige jaren in de West. Ik behoef hem dus niet meer voor te stellen! In samenwerking met de Netherlands Antilles - North American Association heeft hij nu een boekje het licht doen zien onder de titel Beware of Curacao's Demons. Hij zond er ons een exemplaar van. Ofschoon naar ik vermoed het niet in de Nederlandse boekhandel te koop is, zal mij dat niet beletten de lezers van Tong Tong mede te delen dat ik het met groot genoegen gelezen heb. Het is de geschiedenis van een jongeman, verliefd op de dochter van een welgestelde ingezetene, die de bruidschat die zijn schoonvader - in-spe - vraagt voor zijn toestemming tot het huwelijk niet kan betalen: die bedraagt dan ook niet minder dan 200 gulden. Na raadpleging van wat wij een doekoen zouden noemen wordt hem de weg gewezen naar een Zombie, die er - daartoe gedwongen door een handigheidje - inderdaad voor zorgt dat de knaap plotseling rijk wordt. Hij wint de hoofdprijs in de loterij.
Maar de boze machten nemen wraak. Eenmaal getrouwd met zijn geliefde komt op een verschrikkelijke manier een eind aan beider leven. De geschiedenis behoort tot de Curacaose folklore, is levendig verteld, en geeft de lezer een inzicht in de wereld van en het leven in de laatste overzeese delen van ons koninkrijk.

JHR.

BOEKEN-VARIA

Signalement van nieuwe woorden is een uitgave van Elsevier. In zijn voorwoord schrijft redacteur dr. Riemer Reinsma: In de laatste decennia heeft het Nederlands zich sneller ontwikkeld dan ooit tevoren; er is een vloedgolf van nieuwe woorden, betekenissen en uitdrukkingen over ons gespoeld. Welnu, dr. Reinsma heeft er 2.000 van verzameld en van toelichting voorzien en Elsevier heeft gezorgd voor een handzame en fraaie uitgave. Prijs *f* 17,50 plus *f* 2,25 porto.

*

Guide to Bali, nu aan zijn tweede druk, is een zeer fraai boek over het eiland der demonen (Engelse tekst). De gids kondigt zich aan als "officieel" en is uitgegeven door de Hotel Bali Beach Corp en gedrukt in Singapore als een Apa Production. Tekst door Star Black, foto's van Erner Hahn en Hans Hoefner. Een kennelijk internationaal gezelschap heeft dus dit boek geproduceerd. Wel prijzig maar mede dank zij een serie zeer fraaie foto's de prijs van *f* 25,— (plus *f* 2,25 porto) zeker waard.

*

Birma spoorweg is de vertaling van een van de monografiën over de Tweede Wereldoorlog die de Britse Ballantine Books Inc. uitgeeft en door de Standaard-Uitgeverij (NV Scriptoria) te Antwerpen en Utrecht in Nederlandse vertaling wordt aangeboden. De schrijver is de Britse majoor Clifford Kinvig; de vertaling is van D. L. Uyt den Bogaard. Ofschoon het accent in dit voortreffelijke boekje vanzelfsprekend valt op het Britse aspect van de hel van de Birma spoorweg wordt de rol van de Nederlanders niet veronachtzaamd. Voor wie geinteresseerd is in de geschiedenis van deze op de lijken van geallieerde soldaten en heiho's gebouwde spoorweg zeer aan te bevelen.

lees verder volgenda pag., 1e kol. onderaan

SOJA-BONEN ALS VOER VOOR 'T WILD

Uit 't Duitse jagersblad: "Wild und Hund".

"Meer en meer gaan bezitters van jachtterreinen er toe over voerakkers aan te leggen als aanvullend voedsel voor ree-wild, fazanten, patrijzen, hazen en konijnen.
De opbrengst van deze akkers moet natuurlijk in de juiste verhouding staan tot de grootte van 't wildbestand, zodat 't o.m. voor, wat de kosten betreft, de moeite waard is.

Bovendien moet 't aan te planten groen-voer die voedingsstoffen bevatten, die in 't normale beschikbare voedsel slechts weinig aanwezig is. En...... 't wild moet 't lekker vinden. De soja die tot voor kort in Duitsland als landbouwgewas onbekend was, schijnt aan bovengenoemde eisen te voldoen.

De Duitse landbouw dekt sedert vele jaren zijn behoefte aan soja door import uit de V.S., waar de sojaboon sedert de dertiger jaren is ingeburgerd. De plant wordt ongeveer 80 tot 100 cm hoog. En ook de vele bladeren en de stengels zijn zeer eiwitrijk. Ze produceert ontelbare knol-bacteriën, die de grond verrijken met ca. 60 tot 80 kg. pure stikstof per hectare. Dit evenaart een normale stikstofbemesting voor een wildvoerakker.

Met betrekking tot de verbouw als wild-voedsel betekent dit dat de sojaboon door zijn hoog eiwitgehalte 't normaal aanwezige voedsel aanvult, omdat dit laatste gewoonlijk een zeer hoog koolhydraten-gehalte bevat.

Ook voor wat betreft de groen-opbrengst voldoet de soja-plant. Dat 't wild de smaak zeer waardeert is gebleken bij vele proefaanplantingen op landbouwgronden, waarin bij 't ontbreken van afrasteringen de aanplant door vele soorten wild (rood-wild, zwart-wild, hazen, konijnen) kaal gevreten werd. (De konijnen kwamen ook

snoepen van mijn proeftuintje, verleden jaar.)

Het feit dat de soja-boon in de Duitse akkerbouw betrekkelijk "jong" is, komt, doordat men haar lange tijd alleen als graan heeft gezien. Zo was 't dáárvoor net eender bij mais. De waarde van dit gewas als groenvoer en als silo-voer werd eerst kort geleden ontdekt.
Beide gewassen hebben dát met elkaar gemeen, dat ze een vrij lange en intensieve groeitijd nodig hebben.
Door jarenlange kweekmethoden te verbeteren verkortte men 't rijpingsproces bij mais zó ver, dat tegenwoordig de verbouw van mais als silo-product in de meeste gebieden van Duitsland als gunstig aangeduid kan worden.
Op dezelfde wijze is bij de sojaboon intensieve arbeid verricht ter verbetering van de opbrengst. En met succes. Want nu zijn er officieel twee Duitse variëteiten officieel geregistreerd, die voldoen.
Daarbij is te vermelden, dat opname in de officiele landbouwregisters eerst kan geschieden, nadat door controleurs van 't Ministerie van Landbouw gedurende drie achtereenvolgende jaren de resultaten van soja-percelen zijn bestudeerd.
Beide variëteiten zijn nu in zuidwest-Duitsland in productie. 't Zaaigoed kan via de gewone plaatselijke coöperaties betrokken worden.
Voor wild-voerakkers worden dié stukken grond gebruikt die voor landbouwdoeleinden geen rendement opbrengen. Ook stroken tussen bouwland en bosterrein zijn erg geschikt om te beplanten en daarmee 't wild van de gewassen op 't bouwland weg te houden. Eerst zaait men de sojabonen uit, daarna wordt de mais, korrel voor korrel machinaal ingebracht.
Op kleinere wildvoer-akkers is 't mogelijk beide soorten zaad vooraf te mengen en dan machinaal uit te zaaien. Bij deze wijze van gemengd zaaien heeft een mengsel van per hectare 80 kg. soja en 25 kg. mais van een vroeg soort, goede resultaten."

*

Ook Nederlandse proefneming

Hier in Holland wordt op 't landgoed Weldam bij Diepenveen, Goor, Markelo dit jaar ook een proef gedaan met soja op één van de voerakkers. De eigenaar die in Lausanne woont stuurde mij een fotokopie van 't bovenstaande uitvoerige artikel. Ook kreeg ik een zakje zaaigoed toegezonden dat hij in Lausanne in een gewone zaadwinkel kon kopen.
Ik heb ze direct uitgelegd.
Mét 't zaad dat ik verleden jaar Juni-Juli van Unilever Research in Duiven, toegestuurd kreeg in zeven verschillende soorten, en waarvan ik een gedeelte aan liefhebbers heb opgedeeld.
Dit was uiteraard geen vers zaad, daarvoor was 't te vroeg in 't seizoen. Op mijn vraag of ik 't zaad kon laten liggen tot de nieuwe zaaitijd (voorjaar 1975) luidde 't antwoord: Misschien, maar koel bewaren.
Welnu, ik héb 't koel bewaard. Maar 't resultaat is nul. Blijkbaar was 't zaad toch te oud.

De zaden die uit Lausanne kwamen, een heel klein beetje dat ik kort voor de zaaitijd weer uit Duiven toegestuurd kreeg, duidelijk van de nieuwe oogst, en ook wat boontjes uit Wageningen, liepen allemaal binnen een week prachtig uit.

Zij zullen, hoop ik, ons wat meer bibit geven voor 't volgend jaar, als de weergoden ons gunstig gestemd zijn.
Heeft u onlangs de documentaire gezien betreffende problemen in de wereldvoedselvoorziening. "Wie wint de wedloop."
We zagen o.a. ook flitsen van de proeftuinen van Unilever-Research in Duiven. Van soja die "niet tot rijpheid kan komen vanwege te weinig zonne-uren".

Maar als half-rijpe groene boon zullen we ze uit eigen moestuintjes toch wel kunnen eten als we eenmaal de goede bibit hebben.
Degenen onder u met wie ik van 't mij eerst toegezonden zaad heb gedeeld zullen misschien teleurgesteld zijn. Kijk er mij maar niet op aan. Ook voor mij was 't resultaat bedroevend. Maar als mijn plantjes 't góed doen, de volgende keer bibit uit mijn tuin.
Anders vraag ik de vriendelijke gever uit Lausanne om meer zaad. Hij heeft me dat overigens al aangeboden.

Plantersvrouw.

(vervolg: Boekbespreking)

Boeiend geillustreerd. Prijs *f* 7,90 plus *f* 1,30 porto. Dit zijn alle nieuwe uitgaven, verkrijgbaar in de boekhandel Tong Tong.

Wat wij daar ook nog hebben is een aantal ex. van het in 1971 bij de Arbeiderspers verschenen boekje van Paul van 't Veer: **Je moet er geweest zijn,** een "documantaire roman uit de koloniale nadagen...... voorzien van talrijke schimpscheuten op Nederlandse politieke, diplomatieke en journalistieke milieus en de allerhoogste regionen van de Verenigde Naties". Zeer amusant en zeer leerzaam. Prijs *f* 15,75 plus *f* 2,25 porto.

JHR.

"Ik zeg toch, een trui met V-hals staat mij niet!"

Herinneringen aan ons voormalig Nederlands Oost-Indië

IN DE WERELDBRAND 1940 - 1945

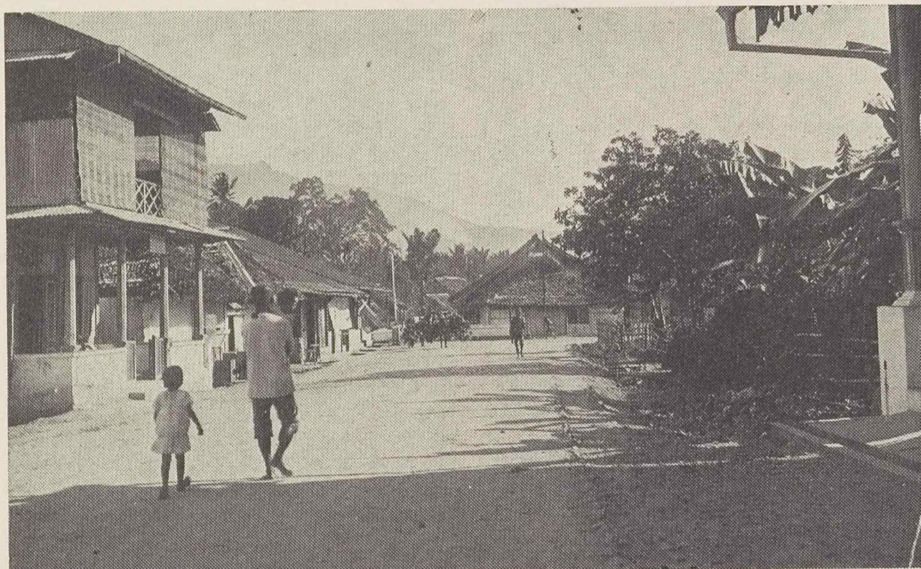
10 mei 1940 sloegen Hitler's horden toe in Nederland.
In Ned. O.-Indië waren wij toen nog tot 8 december 1941 vrij, maar na Pearl Harbor ging ook N.O. Indië ten onder om niet meer te herrijzen......
Vóórdien leefde men in alle groeperingen loyaal en royaal met Holland mee, die plek op de wereldkaart, waar van 1940 - 1945 onderdrukking, verslagenheid en ellende heerste. Dat werd ons in Indië nog zo'n 18 maanden bespaard.

Ambon vóór de grote storm

De interneringsmaatregelen tegen Duitsers en n.s.b.ers werden begin mei 1940 onmiddellijk geëffectueerd en persoonlijk zal ik nooit vergeten, dat mij werd opgedragen in Banda Neira een n.s.b.-er te halen en huiszoekingen te verrichten bij de geinterneerden drs. M. Hatta c.s. - Met de kapitein Hokke (G.M.) aan het roer van de ca 600 ton metende "coaster" heb ik op de heenreis in een loeiende storm aan den lijve ondervonden wat "ombak achter" in zo'n boot betekent. Terug ging het aanmerkelijk beter en voor Hokke c.s. alle lof!

zó klankvol en imponerend als ik deze nationale hymne zelden heb gehoord. Indrukwekkend en onvergetelijk!

Het leven in Ambon ging overigens "gewoon" door. Er werden met succes wedstrijden gehouden voor het goede doel en de "Oranje"- en "Winston"-cocktails in de soos zorgden er voor, dat men er de moed in hield.
Er kwam Australische versterking voor het K.N.I.L. en ik maakte toen ook kennis met captain Rose, de commandant van de Australische kwartiermakers. Aanvankelijk was het een probleempje, dat de "Aussies" geen liefhebbers van rijst waren en aardappelen verlangden.

Een bekend plekje in Ambon: de Batoegadjahlaan.

Ik leerde in die tijd o.a. ook kennen kapitein KNIL. J. Meyer. Zijn vertrek naar Java - na zijn bevordering tot majoor - en het usantiëel "afduwen en vatbier" was wat triest: vele gezinnen vertrokken destijds per K.P.M. naar Java. Maar ik had geen flauw vermoeden, dat ik J. Meyer na de oorlog in Semarang zou terugzien in de generaalsrang en drager van de M.W.O.

Als hoogtepunten in deze tijd, waarin Nederland onnoemelijk leed onder de barbaarse joden-vervolgingen en zuchtte onder de duitse hiel, waren in Ambon te memoreren de viering en vooral de kerkelijke dienst op 31 augustus ter ere van H.M. Koningin Wilhelmina, toentertijde in Londen verblijvende. In de stampvolle kerk werd dan door het Ambon's koor het Wilhelmus gezongen,

Capt. Rose en zijn partner speelden ook bridge, maar dan "auction" en dat lag wat achter op ons"contract"-bridge; zij namen dan wel revanche met pokeren! En zo maakten wij er nog iets van in een uiteraard gespannen sfeer. Er werden stads- en landwachten geformeerd, echter zeer onvoldoende bewapend en uitgerust. Overste Scholten - als kolonel tit. KNIL - vertrok naar Java en werd opgevolgd door overste Kapitz.

De oorlog breekt uit

8 december 1941 brak de hel los......
Na Pearl Harbor rukten de Japanners onweerstaanbaar op en ondanks vaak heroiek verzet - ik herinner mij nog goed, dat wij in verduisterd Ambon in de soos een borrel dronken met K.M.-vliegeniers op hun stoutmoedige vluchten noordwaarts de Japanners tegemoet; ik heb deze helden nimmer meer teruggezien - ging ook N.O. Indië ten onder.

Onder de geinterneerde Japanners bevond zich de eigenaar van de Ambonse toko "Kitano". Deze Japanner fungeerde tevens als hoofd van de japanse gemeenschap, voornamelijk "vissers", die grotendeels al in september 1941 - op aanwijzing van de Japanse regering (!) - op eigen gelegenheid waren vertrokken. Hij had een (reserve-) officiers-opleiding in Japan gehad; zijn optreden was altijd correct.

Na zijn gevangenneming is hij afgevoerd naar Australië en medio 1942 uitgewisseld - met vele anderen - tegen in Japan geinterneerde onderdanen van de geallieerden. Het heeft verbazing gewekt, dat hij zich onder de Japanners bevond, toen wij - in Ambon - werden ondergebracht in de Adventkerk vóór ons transport naar Makasser (hierop kom ik nog nader terug). Hij verwonderde zich - in termen van medeleven en spijt! - erover, dat het Hoofd van plaatselijk bestuur Dr. A. H. Ruibing (Ambon) niet tegen hem was uitgewisseld. Hieruit kan blijken, dat men niet alle Japanners over één kam kan scheren en ook hierover later meer. Het tegendeel van zo'n respectabele mentaliteit hebben wij overigens volop aan den lijve ondervonden!

De val van Ambon

Ambon had onvoldoende garnizoen, bewapening en nauwelijks luchtmacht wèl een vliegveld "Laha", waarvan de verdediging enige tijd stand hield onder zeer moeilijke omstandigheden. Er sneuvelden, totaal - volgens mijn inlichtingen - een 25-tal Australiërs en KNIL-militairen, w.o. enkele officieren. Langs de Z.O.-kant van de baai lag het Australische garnizoen. In de baai waren mijnen gelegd, waardoor de hoofdaanvallen niet van die zijde konden komen. De Aussies gaven zich niet voetstoots over; pas toen het Japanse opperbevel dreigde vrouwen en kinderen te zullen doden, capituleerden zij. In de vroege ochtend-uren van 31 januari - Prinses Beatrix' verjaardag - vielen de Japanners in het noorden binnen en om 16 u. zetelde de Japanse bevelhebber in het residentie-huis en was alles voorbij. Geen loyaliteit van de Ambonnezen, in wier woningen overal het portret van Koningin Wilhelmina en ons Vorstenhuis prijkte en voor wie de M.W.O. geen onbekend eremetaal was, noch andere weerstand kon dat voorkomen.

Noch het B.B., noch de politie was gemilitariseerd, zoals dat wel het geval was in Zuid-Celebes (Makasser) en de burgerij vond - volgens opdracht - een eerste onderkomen in het geimproviseerde Batoeboelan (rivier)kamp. Het was daar wel erg behelpen, uiteraard ook door de psychische klap, die men had ondergaan. Bovendien waren de salarissen over januari 1942 nog niet uitbetaald; alles lag nog in de kluizen

van 's Lands kas. De voorzieningen waren summier; drinkwater moest - uit de kali - eerst gekookt worden. Men is er blijkbaar van uit gegaan, dat dit "verblijf" na de bezetting slechts van (zeer) tijdelijke aard zou zijn. Hetgeen inderdaad ook het geval is geweest.

Maar zó kort kon deze eerste ervaring toch niet zijn, of - in die dagen van verslagenheid en gelaten afwachten-wat-er-verder-te-gebeuren-stond, ook al omdat de verbindingen met het overige deel der Molukken totaal verbroken was - alle ellende zou nog verergerd worden door het verscheiden van resident Jansen.

Voor deze uitmuntende Molukken-kenner - in alle opzichten - een nobele, menslievende, grote persoonlijkheid, was de schok physiek en psychisch te groot. Met bovendien zeer ernstige dysenterie - 's nachts ging ik, vrijwel gelijktijdig met resident Jansen vele malen naar het "toilet" boven de kali, maar ik overleefde het - werd hij opgenomen in het hospitaal in Ambon, waar resident Jansen overleed en zeker niet in overeenstemming met hetgeen **allen** wel hadden gewenst werd begraven.

Japans optreden en internering

De objectiviteit van dit verhaal eist echter ook, dat andere merkwaardige "trekken" van de overheersers - reeds in den beginne - vermelding behoeven.

Zo herinner ik mij, vlak na de capitulatie - geheel in tegenstelling tot het zonder pardon optreden der Japanners tegen plunderaars en dieven - dat het politie-kader (eur.) bevel kreeg om op het residentie-erf "aan te treden". De hcvp Veringa vóoraan in het gelid. Een kennelijk met de Japanners al direct collaborerende hoofdposthuiscdt. nam het appèl af; hij wendde zich, in presentatie van een Japanse cdt., met een sigaret tussen de lippen, tot de hcvp. Geirriteerd en impulsief zei ik hem, de sigaret verwijderende - in het maleis dat hij tot zijn hcvp sprak. De Japanners reageerden niet!

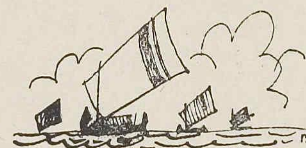
Maar de gezagsgetrouwe inspecteur van politie Mockly van de stadspolitie Ambon - niet aanwezig op genoemd appèl - werd, om onduidelijke reden gearresteerd en is in Japanse gevangenschap omgekomen. Ondanks nasperingen ná de oorlog, is niet kunnen worden achterhaald hoe en waarom Mockly is be(mis)-handeld vóor zijn dood.

Dr. Ruibing en ik moesten ons - met een speciale pas in voor ons onbegrijpelijke tekens - op het politiebureau, in feite: het gerechtsgebouw, melden. N.m.m. was min-of-meer de opzet - wij werden apart "ondervraagd", in het maleis in tegenwoordigheid van Ambonnees politiepersoneel (mantri's) - dat althans ik in Japans politie-verband zou kunnen worden "benoemd". En ik veronderstel, dat het gebeurde op het residentie-erf-appèl (de hcvp. was bij deze ondervraging niet aanwezig), dank zij deze mantri's van politie - met wie ik altijd heel goed heb samengewerkt - er toe heeft bijgedragen, dat mijn weigering voor deze "functie" werd geaccepteerd; wij konden althans zonder meer en ongehinderd - hoewel, zoals gebruikelijk, na geruime tijd antichambreren - naar het kamp Batoeboelan terugkeren.

Na enkele dagen, terwijl de Japanners met succes opereerden richting Java, kwam andere ruimte vrij en kennelijk ook bedoeld voor de transporten met de geinterneerden van de overige Molukken en Nieuw Guinea. De eerste verhuizing vond plaats: naar het STOVIL-gebouw bij de baai. Dit gebouw was eerst een doorgangsonderdak voor de Japanners geweest en moest - zoals ook later in dergelijke gevallen steeds het geval is geweest - eerst grondig gereinigd worden. Ook "babatten" in de naaste omgeving met de allerslechtste klewangs, die nog beschikbaar waren, moesten wij - koelies - één der politiek-strategische hebbelijkheden van de "zonen der rijzende zon" - onder toezicht. Ik herinner mij, met grote waardering, dat een der Ambonnese mantri's-politie mij wel heel omzichtig, tijdens deze werkzaamheden, fluisterend zei: "sabar, toean. sabar". Dat heeft me toen echt goed gedaan, mantri Tehupeiory!

Het STOVIL-gebouw lag aan de baai en hoewel de huisvesting redelijk was (werd!), was de voeding - zo belangrijk, omdat toen ook nog de vrouwen en kinderen deel uitmaakten van het kamp - absoluut onvoldoende en bovendien desastreus voor hen, die nog wat hadden weten te smokkelen (wat

boter, melk, blikjes), toen bij een inspectie-kamer-onderzoek van de Japanners alles in beslag genomen werd, op een plaats vóor de ingang van het kamp werd opgeslagen, werd vernield door bajonet-steken in de blikjes en daar in de zon - vooral goed zichtbaar voor iedereen, ook voor de toen nog zo goed mogelijk helpende Ambonnezen! - zonder meer werd achtergelaten. Zij, die ons nog wel eens hielpen, vooral ten bate van de vrouwen met kinderen, moesten hun belangeloze, menslievende hulp ten slotte staken, omdat de strafmaatregelen van Japanse zijde barbaars waren......

Rijst werd "verstrekt" - hoewel bekend was, dat er grote voorraden beschikbaar waren - als een opgeveegd samenraapsel uit de goedangs. Heel zorgvuldig wannen was bittere noodzaak; de keukenploeg daarvoor een bijzonder compliment. Men moest ook maar al te vaak koken op nat (in schoongeboende benzine-drums), rokend en dus moeilijk en benauwend/stinkend houtvuur.

Het werd improviseren en minder dan mondjes-maat en dat zou het blijven tot het bittere - of vreugdevol! - einde. De Japanners vorderden intussen goed Javawaarts; 8 maart 1942 was het gebeurd, precies 3 maanden had deze operatie geduurd. Zoals bij het begin van deze Pacific-oorlog ook via de Japanse radio was voorspeld!

In ons STOVIL-kamp was intussen een "ziekenboeg" ingericht met een 8-tal bedden, waar vooral de arts Julius *) met zijn toegewijde verpleegsters - later in Zuid Celebes vooral ook Dr. de

(lees verder volgende pag.)

Moor - alles in het werk hebben gesteld om het leed te verzachten, ondanks het gebrek aan genees- en verbandmiddelen.
Maar alle medische voorzorg en hulp was vergeefs; het was niet mogelijk te voorkomen, dat na het overlijden van resident Jansen, ook succumbeerden de assistent-resident Von Meyenfeldt en de inspecteur bij het onderwijs Valderpoort. Het moet ook voor mevr. Valderpoort, die deel uitmaakte van de kampleiding, vreselijk geweest zijn haar man zó te zien sterven, zonder ophouden hikkende in hun bedden...... Dat daarna de begrafenis, terwijl men opgebaard was in gesloten lijkkisten van inferieur hout - in de tropische hitte! - telkens werd uitgesteld, zodat de lijkkisten vocht doorlieten (ik was een van de dragers naar de vrachtauto voor het begraven op onbekende plaatsen), was voor de Japanners geen probleem...

Hoe de moed erin werd gehouden

Reeds in die dagen hebben velen zich in meerdere of mindere mate verdienstelijk gemaakt door te trachten de moed er in te houden. Godsdienstoefeningen werden geregeld gehouden, men las veel in nog "geredde" boeken. Als toch nog een glimlach (soms grimlach) verwekkende staaltjes van optimisme en blijvende hoop-op-beteretijden memoreer ik, dat men graag luisterde - in feite tegen beter weten in! - naar ongecontroleerde geruchten, waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat de Japanners nederlagen te slikken kregen en terug moesten......
Er waren - gelukkig - optimisten, tot de bevrijding!

Enkele herinneringen:
Successievelijk werden ook de resterende geinterneerden uit de Molukken, Nieuw Guinea, Halmaheira, Kei- en Aroe-eilanden en Timor in het STOVIL-kamp binnen gebracht. Wij hadden ten slotte de hele R.K.-missie en de Protestantse zending in het kamp. Toen de R.K.-geestelijken, broeders en zusters aankwamen en de nonnen haar legering hadden opgezocht, moesten allen voor het gebruikelijke appèl van pas-aangekomen geinterneerden aantreden. Daarbij ontbraken de nonnen, hetgeen de inspecterende Japanse commandant de geirriteerde vraag ontlokte: "mana, bini-bini?"...... Dat moest toen wel even, hoogst ernstig, toegelicht worden.

Op de R.K.-index stond o.a. "Dr. Vlimmen". Met een lach en misschien een traan (?) werd waargenomen, dat dit boek toch ook gelezen werd door nietbevoegden......

De flink gebouwde Rotterdammer C. Baan - eerste werktuigkundige van het SHELL-vaartuig "Carstensz", waarmee de Shell-staf van Boela (Nd. Ceram) naar Ambon werd geëvacueerd - was een optimist in optima forma; zijn troost voor hen, die het soms niet meer zagen zitten, was o.a. "alles komt weer goed, als je maar zorgt dat geen vlieg een noodlanding maakt op je lip"

"Pa heeft weer een paar lifters opgepikt!"

Een staaltje van door de japanners geeiste discipline en aan hen te betonen eerbied was, dat men bij het passeren of zien van de Japanse wacht en/of superieuren moest "kéré" (een buiging maken). Dat was in den beginne niet algemeen bekend en zo kon het gebeuren, dat de echtgenote van de dir. officier van gezondheid in Ambon dr. Pfeiffer, een flinke, wat gezette vrouw, dat eens verzuimde. Zij kreeg toen van de Jap. wachtcdt. een harde, meedogenloze oorvijg. Waarop mevr. Pfeiffer, terwijl zij de minderwaardige afstraffing, kaarsrecht op de been blijvende, onderging, deze Japanner haar andere wang toekeerde!

Geallieerde bombardementen

Enkele keren werd ons kamp of de omgeving gebombardeerd door geallieerde "Liberators", voorboden van nog vaak - en met véel ernstiger gevolgen! - later uitgevoerde raids. In dit (eerste) geval werd wellicht verondersteld, dat er nog Jap. troepen aan de baai gelegerd waren. Het werd ten slotte zó, dat het Jap. co. besloot ons over te brengen naar het derde kamp in Ambon: TAN TOEI, met op de koraal-riffen gebouwde loodsen, gelegen aan de baai, op de weg naar Tolehoe en Ceram. Deze verhuizing was tevens bedoeld om de mannen en de vrouwen/kinderen gescheiden onder te brengen.

Tan Toei was ook de laatste legerplaats van de Aussies en enkele KNIL-militairen. Hun kamp en het onze lagen vlak bij elkaar, slechts gescheiden door de straatweg naar Tolehoe. Weer bleek uit deze maatregel een zekere misdadige onverschilligheid m.b.t. de geinterneerden, want vlak bij onze kampen lagen tonnen explosieven voor militaire en/of maritieme doeleinden. Met de Liberators-raids op Ambon immers, waren de geallieerden reeds begonnen. Tòch déze kampen vóor ons. Het zou dan ook desastreus worden!! Overigens merk ik op, dat bij elke wisseling van het Japanse commando leger/marine, nieuwe maatregelen werden getroffen en enige continuïteit in dit "beleid" was er nooit.

Wij genoten - werkelijk waar! - enige tijd van o.a. prachtige zonsondergangen boven de baai. Een schouwspel, waarnaar wij soms ademloos keken, een kleurenpracht in ongedachte schakeringen, die boeide om de ongelooflijke schoonheid - ondanks alle ellende......

Na enkele oriënterende vluchten - merkwaardig, stéeds om ca. 11 u. in de ochtend - kwamen op 15 februari 1943 zes Liberators van de heuvels-zijde recht over onze kampen. Het werden voltreffers! Onze kampen werden ruïnes. Het was compleet een slagveld. De scherven vlogen links en rechts, voor en achter ons, dood en verderf zaaiend.

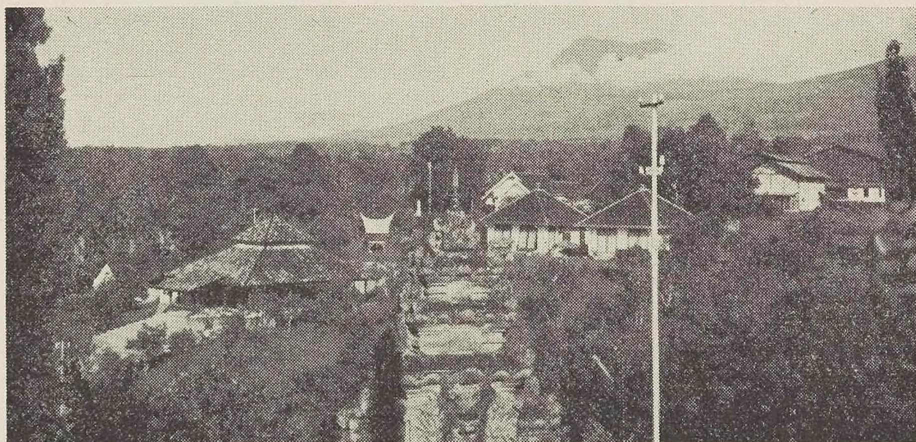
Dat heeft geduurd tot de avond viel, hetgeen alles zegt omtrent de doeltreffendheid van dit bombardement!

J.K.H.B.
(wordt vervolgd)

*) Overleden januari 1975. Julius heeft heel veel goed gedaan !

*

LOGEREN IN KALIKLATAK, NET ALS VROEGER

Zonder de anak Betawi's of de West-Javanen onder U te offenderen: wie iets terugzoekt van het goede oude leven en de rust, die trekke Oostwaarts. Hoe Oostelijker, hoe duidelijker de herkenning van onze herinneringen, hoe makkelijker de tijd stil te zetten.
Een van die tijdloze plaatsjes die zich uitmuntend lenen voor een rustige vacantie is Kaliklatak, dicht bij Banjoewangi. Aan de voet van de Idjen ligt het bungalow-park en guesthouse "Wisata Irdjen". U wordt er door een Indonesisch echtpaar hartelijk ontvangen en vorstelijk verzorgd. De prijzen zijn naar Europese maatstaven laag. Voor 2 personen met volledige verzorging (en het eten moet er zalig zijn!) $ 14.— (*f* 35,—). Zonder maaltijden $ 6.— (*f* 15,—). Maaltijden *f* 3,75. U kunt een taxi huren en naar Banjoewangi rijden, naar het strand. Of met de veerpont over naar Bali. Of toch maar in Kaliklatak blijven, je laten verwennen en tochten maken. Er is zoveel te genieten in dat Oostelijkste hoekje van Oost-Java......

LOGEERADRESSEN IN INDONESIË

Hieronder drukken wij een nogmaals aangevulde lijst af van particuliere logeeradressen in Indonesië, welke door abonnées gaarne werden aanbevolen..

*

BANDUNG

Nj. Arnolts-Onong Djayanegara, jl. Riauw 79, Bandung.

*

Mevr. C. Sijnjal, jl. Cipto 17, Bandung.

*

Mevr. Nataningrat-Supit, jl. Damar 5 (weg naar Lembang) Kamer 1e of 2e verd. met terras en mooi uitzicht. Logies en ontbijt Rp. 4000 p. pers. p. dag (ca. *f* 26,—), lunch en diner elk Rp. 1500. Ind., Sundanese, Chinese en Eur. keuken. Auto te huur, Rp. 900 p. uur, benzine Rp. 50 p. liter (okt '74).

*

Hr. en Mevr. R. Soedirman, Jl. Banteng 18, Bandung. Zeer beschaafde en gastvrije Javaanse familie, prijzen zeer schappelijk.

*

Fam. Pallenkaoe, jl. Cisitu 45 B. tel. 82420, Bandung *f* 300,— per maand, voll. verzorging echtpaar.

*

Mevr. M. Ch. Isakh-Jonathans, Jalan Mangga 11, Bandung (buurt Riouwstr.) Voor verdere informaties gelieve men contact op te nemen met Mevr. Isakh zelf.

*

Fam. W. Pattiwaëll, Jalan Bahureksa 9, (voorheen Gelriastraat) Bandung, Ambonnees gezin, westers georienteerd, zeer comfortabel huis. Over de prijs gelieve men met de fam zelf contact op te nemen, men wil uitsluitend in Ned. guldens betaald worden.

*

Fam. W. Jahja, Dj. Veteran (Bungsu) 51, Bandung-Centrum.

SINDANGLAIA

Wisma Pius XII, Sindanglaia, Djawa Barat (nader adres overbodig). Vacantiehuis met zeer groot aantal kamers, o.l.v. een internationale zusters-congregatie. Billijke prijzen.

YOGYAKARTA

Mevr. K. R. T. Martohusodo, jl. A. M. Sangaji 43, tel. 2194 Yg. Beschikb. 3 double-rooms met eigen badkamer en toilet. Groot, oud, koel huis. Hartelijke gastvrije ontvangst. De familie kan behulpzaam zijn bij het opstellen van een programma van tochten in de omgeving. Nederl. wordt gesproken. Ook beschikb. een aardige villa in Kaliurang, 25 km ten Noorden van Yogya (± ½ uur rijden) aan de voet van de Merapi met koel klimaat, mooie omgeving en gelegenh. tot bergbeklimming.

*

Mevr. Soemari, Jalan Dr. Sutomo 9, Yogyakarta. Zeer gastvrij adres. Mevr. Soemari beschikt over uitstekende adressen over heel Java, waar men bereid is houseguests op te nemen.

*

Fam. Njoman-Taher, jal. Gambir 17, (Banciro). Jogya. De Heer Njoman is leraar-Engels aan de Mulo geweest en is bereid excursies te organiseren. Het echtpaar spreekt goed Ned. Rustig in stille buurt. Grote kamer beschikb., el. licht en waterl. Prijs in 1973: Rp. 2500 (*f* 16,50) voor 2 pers. per dag voor overnachten en ontbijt.

*

Mej. Ignatia Pradjasuto, Jl. Colombo Samirono Baru 5. Hartelijke ontvangst, billijke prijzen. Logies en ontb. p. pers. 1500 rp. Extra maaltijd rp. 500 p. portie.

SURABAYA

Bij de fam. Dr. Amir Hoesin, bekende oogarts in Surabaya aan de Panglima Sudirman (ex Palmenlaan) 28/30 zijn kamers te huur. Eigen gemakken en toegang.

MALANG

Ir. Tahir, jl. Tenaga 1, Blimbing (Malang). Drs. J. Mayor Polak, gep. ass. res. 1e kl., jl. Banten 3, Malang organiseert desgewenst ook reizen en assisteert bij immigratie formaliteiten, teneinde oud-Indischgasten en anderen tegen geringe kosten bij te staan.

Correspondentie aan bovenstaande adressen desgewenst in het Nederlands. Schrijft U geruime tijd van te voren om zeker te zijn van plaats.

*

"Kaliklatak" Estate 1013 HA. Rubber, koffie, vruchten, nootmuskaat, kruidnagelen, cacao. 50 km. eigen weg door de plantage. Bergen en de straat van Bali. Eigenaar: De Hr. R. Soehoed Prawiroatmodjo die samen met zijn vrouw ook het beheer heeft over units en bungalows. Westers georienteerd. Aldes: "KALIKLATAK" ESTATE BANJUWANGI, Telef. 323-736.

BALI

Singaradja. Fam. Made Oka Nurdjaya, jalan Ngurah Rai 21, tel. 613. Kamer met logies Rp. 700. Ontbijt, lunch, diner Rp. 550 elk. (1974). De zoon woont in Den Pasar en kan gasten van het vliegveld ophalen en naar de stad brengen. Vandaar naar Singaradja per taxi (c. 90 km). Het echtpaar spreekt Nederlands. Electr. licht en voldoende water.

*

Den Pasar. Fam. J. Philippus, p/a toko Fen Lung, nadere inl. bij Mevr. G. de Boer, 12 Badrianhof, Amsterdam-W.

*

Voor hen die voor hun vacantiereis een uitgebreide planning nodig hebben, kunnen wij U aanbevelen:
Indraloka Home Service, Cik Ditiro 14, Yogyakarta, waar Mevrouw Moerdiyono U graag terwille zal zijn bij 't zoeken van logeergelegenheid in Yogja, Jakarta, Bandung, Surabaya en Malang.

HET GELUK VAN HET JAGEN

"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk"
José Ortega Y Gasset.

Pak Ani (slot)

Jachtbelevenissen op Oost-Sumatra

door J. G. A. la Bastide

Pas later begreep ik wat hij daarmee bedoelde, maar toen nog niet, en ik herinner me dat ik de korte haren in mijn nek voelde prikken alsof zij rechtop gingen staan. Meer dan een half uur gleden wij geluidloos door de inktzwarte nacht, alleen de nauwe straal van de carbid-lantaarn danste telkens als een lange witte voelspriet links en rechts de duisternis in.

Toen gebeurde het. Van ergens schuin voor ons klonk plotseling een onbeschrijfelijk geluid, een soort gebrul, zo intens luguber, dat het koud zweet me van alle kanten uitbrak. Drie keer steeg het in korte zware stoten op uit het pikzwarte water en de donkere nacht, en het was of het de stem van het moeras zelf was, dat ons toeriep. Ik zag het wit in de ogen van de houthakker rollen en hoorde hem fluisteren "Dat is Hem, Bismillah, God helpe ons!"

Van achter uit de boot klonk zacht Pak Ani's stem: "Zo dadelijk krijgen wij hem in de lamp, meneer, maar U moet wachten tot we dicht genoeg zijn". "Insja Allah!" (In naam van God, zo waarlijk helpe mij God!) antwoordde ik, terwijl ik koortsachtig een patroon in de kamer van de Enfield grendelde. Er ging echter nog een half uur voorbij zonder dat er iets gebeurde. Langzaam bogen wij af naar links. Het aantal houtvlotten werd hoe langer hoe minder, totdat wij er nog maar zo nu en dan een paar passeerden. Plotseling hoorde ik de houthakker iets mompelen en zag gelijktijdig in de lichtstraal van de carbid-lamp, laag boven het water, twee rode kooltjes vuur.

De menseneter! schokte het door mij heen. Gelijktijdig doofde de man, volgens afspraak, zijn lantaarn en ik ontstak de koplamp op mijn hoofd. Daar waren de kooltjes vuur weer!
Langzaam, langzaam en stil, oh zo stil, gleden wij nader. Met het geweer aan de schouder wachtte ik op het sein van Pak Ani. Hij roeide niet meer, maar liet de sampan uitlopen. Dichter, nog dichter bij!

Iedereen hield zijn adem in...... "Nu!" klonk het als een zucht uit de achtersteven en verblindend bliksemde de mondingsvlam van de Lee-Enfield. Terwijl de felle knal nog in mijn oren daverde zag ik, als in een slow-motion film, de witte onderkant van kop en lichaam van een monsterachtige krokodil uit het water oprijzen en met wild geplas achteroverslaan!

Toen was het echter weer doodstil. "Kena"! jubelde de houthakker. Snel roeiden we er heen. Niets! Hoe we ook zochten en schenen met onze lampen, wij vonden niets, hetgeen helaas de veronderstelling rechtvaardigde dat ik het monster alleen gewond had.

De jacht word opgegeven

Na een half uur gaven wij het op en keerden terug naar de hut van Ali. Onderweg vertelde de houthakker, dat de krokodil 's nachts geregeld brulde waaruit houthakkers en vissers vaak zo ongeveer de plaats konden opmaken waar hij zich ophield. (Ik begreep nu wat Pak Ani bedoeld had, toen hij zei dat de krokodil zelf aan Ali had verteld waar hij was!). Verder vertelde hij dat de menseneter hier bij de woning van Ali het meest gesignaleerd werd; hier in de onmiddellijke omgeving waren ook alle ongelukken gebeurd. Deze ongelukken hadden zich alle op dezelfde wijze afgespeeld, waarbij de niets vermoedende man, die 's nachts met zijn lantaarntje en harpoen aan het vissen was, plotseling aan een der armen over de rand van zijn sampan de diepte in werd gesleurd. Van de meeste slachtoffers had men nooit meer iets teruggevonden; alleen spoelde de omgekeerde sampan 's morgens ergens aan. Vaak was de krokodil 's nachts te vinden op één van de vlotten; hij vond het blijkbaar prettig daarop te klimmen om uit te rusten of om een andere duistere reden. Het was juist onze pech geweest, dat wij hem in het water hadden ontmoet, waardoor het schot zoveel moeilijker was geweest.
Misschien ook was het ondier bij onze nadering wantrouwig geworden en was tijdig in het water gegleden. Zeer zeker zagen wij tenslotte zijn ogen op een andere plaats dan vanwaar het gebrul had geklonken.
Bij de hut aangekomen zetten wij de houthakker af, dankten hem en de twee andere mannen voor de gastvrijheid en medewerking, en aanvaardden meteen de terugreis, daar het inmiddels al elf uur was geworden.

De hachelijke terugtocht over het water

Deze terugtocht, meer dan zes lange uren door de met sterren betwinkelde nacht stroom-opwaarts, zullen altijd in mijn herinnering gegrift blijven, als een episode, waarin ik via de bezonken natuur-filosofie van Pak Ani meer leerde van dit merkwaardige en interessante volk, de Kust Maleiers van Sumatra, dan gedurende mijn gehele voorafgaande Indonesische loopbaan. Hij vertelde mij van de oude legendes, eeuwen-lang overgeleverd van vader op zoon, een vreemde mengelmoes van animisme, Hindoeïsme en Islam. En van het nauwe kontakt in hun zieleleven met de levende en levenloze natuur rondom hen. Van de Vis en van de Krokodil; ouder in schepping dan de mens, en van de geesten van Eb en Vloed. En hoe, indien de kleine vissersvloot op zee door windstilte dreigt te worden lamgelegd, de Pawang Angin met zijn lied de geest van de Wind weet te overreden hun zeilen weer te vullen om de scheepjes behouden naar huis te voeren.
"Ik vertel U deze dingen meneer, omdat ik zie dat U, hoewel U een van die knappe Blanken bent, niet lacht om de dwaze verhalen van een oude domme man."

"Ik betwijfel of mijn knapheid mij op Uw leeftijd de kracht van Uw lichaam of de wijsheid van Uw ziel zal hebben gegeven, Vader."
Op mijn voorzichtig aandringen begon hij over zichzelf te praten; zijn jeugd en jongelings-jaren gedurende 't einde van de vorige eeuw. Hij herinnerde zich nog heel goed de eeuw-wisseling, gekenmerkt door de grote feesten der blanke planters over heel Sumatra. Hij was toen al een volwassen man, was getrouwd en had kinderen. Hoewel Indonesiërs vaak op veertien- of vijftienjarige leeftijd al huwen, bracht dat zijn leeftijd op tussen de 75 en 80 jaar, misschien nog ouder.

Ik merkte dat hij zeer intelligent was en dat, overal waar het gesprek op een niveau dreigde te komen waar

mijn kennis van de Maleise taal mij jammerlijk in de steek begon te laten, hij gebruik maakte van een waarlijk verbluffende vertel-techniek om mij precies duidelijk te maken wat hij bedoelde.
"Vertel mij, hoe U zo jong en sterk bent gebleven, Vader."
"Alleen God kan U die vraag beantwoorden mijnheer."

Doch even later vroeg hij:
"Wat is Uw werk, mijnheer?"
"Dat weet U, ik ben aanplant-assistent op de onderneming H."
"En wat wilt U worden?"
"Ik wil hoofd-assistent worden."
"En als U hoofd-assistent bent, wat zult U dan willen worden, mijnheer?"
"Dan zal ik administrateur willen zijn, Vader."
"En als U tenslotte administrateur bent geworden, zult U dan tevreden zijn, of zult U nog hoger willen stijgen en nog meer geld verdienen?"
"Ik weet het niet, Vader, maar misschien zal ik dan Hoofd-Administrateur willen zijn met een mooi huis in Medan en vele bedienden en een mooie auto.
Van uit de achtersteven klonk zijn bedaarde stem: "En U zult oud, heel oud geworden zijn, mijnheer."
Toen het tot me doordrong, wat hij bedoelde, was ik een ogenblik compleet met stomheid geslagen.
"Maar het streven naar positie-verbetering is de bron van alle vooruitgang!"
"Dat is Uw lot, mijnheer, en het lot van alle blanken, en daarom ongetwijfeld de wil van God."

Even later vervolgde hij:
"Meer dan een halve eeuw geleden was ik een domme harpoen-visser en nu ben ik nog een domme harpoenvisser. En in al de jaren die verstreken zijn heb ik nooit iets anders willen zijn of worden dan een domme harpoenvisser. Ook dat was de wil van God, mijnheer."

Ik begon op dat ogenblik te begrijpen waar de sfeer van intense rust, die Pak Ani als een halo omgaf, vandaan kwam. En ik begreep hoe het mogelijk was, dat een man van meer dan 75 jaar oud er uit kon zien als een krachtige veertiger.
De oostelijke hemel begon al op te kleuren, toen de sampan uiteindelijk de boeg in de modderige oever boorde van het gehucht, waar ik mijn motorfiets had achtergelaten. Al mijn ledematen deden mij pijn en het was Pak-Ani, die op dat ogenblik (met slechts de onderbreking in Ali's huis) veertien uur achter elkaar geroeid had, die in het water stapte en de sampan vasthield terwijl ik op de wal stapte.
Zo eindigde onze, maar half geslaagde, expeditie op de Menseneter van de Asahan-delta. Hoewel het ondier enkele weken later weer door Ali, "de jongere Broer der Krokodillen", in de buurt van de hut werd gesignaleerd, waren er bij mijn vertrek met Europees verlof (April '55) nog geen nieuwe menselijke slachtoffers gevallen.

Bij Pak Ani thuis uitgenodigd

Pak Ani zag ik nog geregeld. Eens ging ik een gehele nacht met hem vissen op de moerassen van de Sungai Masihi. Bij nacht een betoverend gebied met dansende vuurvliegjes, geheimzinnige geluiden en een grote gele maan. Als een geesten-vaartuig gleden wij over het glanzende water, tussen wuivend riet door en langs zwart-gapende beboste oevers, terwijl de zwarte schaduwen van kalongs, de reuzenvleermuizen, log boven ons hoofd voorbijwiekten. Ik zag hoe Pak Ani, rechtop staande in de voorsteven, met een ongelovelijke snelle beweging van zijn harpoen de zilver-spartelende vis naar boven haalde.
Toen ik naar huis ging, gaf hij mij de gehele vangst van die nacht en hoewel ik wist, dat dat de opbrengst van een etmaal voor hem betekende, had ik het hart niet om te weigeren. Evenmin kwam het in me op om hem er enige betaling voor aan te bieden. Geld had voor een man als Pak Ani niet de minste betekenis.
Ik ben er trots op, dat hij mij tenslotte uitnodigde bij hem thuis te komen. Zijn woning stond aan de kant van de Sungai Masih en een bekoorlijk geheel als dat bambu-huisje, practisch geheel overwoekerd door een met violette bloemen overladen Bougainvillea, is moeilijker voorstelbaar. Het huis stond op lage palen en had van binnen twee vertrekken. Zijn meubilair bestond uit de matten, die de vloer bedekten, en verder niets, maar alles was kraak-zindelijk. Pak Ani woonde er alleen, zijn vrouw was al lang geleden gestorven. Het kwam niet bij hem op om zich te verontschuldigen voor de primitieve inrichting van zijn woning; hij ontving me met een ernstige waardigheid als was het een paleis en nodigde mij uit om tegenover hem op de mat plaats te nemen. Wij spraken met elkaar en hij schonk hete zoete thee in glazen. Pak Ani's voornaamste levensbeschouwing was even simpel als effectief: "Behandel anderen zoals gijzelf behandeld wilt worden."
Hij was vrolijk van karakter en had een uitgesproken gevoel voor humor. Hij hield van planten (zoals zeer veel Indonesiërs) en van dieren. Alle wreedheid was hem vreemd.
Angst en wantrouwen waren twee begrippen, die hij nauwelijks kende. Hij kende alle djinns (geesten) van het moeras en van het woud; de Oudste aller Wezens, de Tijger, was voor hem een vertrouwde gestalte in het maanlicht.
"Waarom zou ik bang zijn voor de geesten en de wilde dieren, mijnheer? Ik heb mijn hele leven tussen hen gewoond en ontmoet ze iedere nacht. Zij weten dat ik geen kwaad in de zin heb."
Als ik mijn ogen sluit zie ik Pak Ani voor me; soms als een eenzame kaarsrechte gestalte in het maanlicht, de arm met de harpoen hoog opgeheven, dan weer met gekruiste benen op de vloer van zijn huisje terwijl de laagstaande zon schuin door een venster naar binnen schijnt en een Moerai in de Bougainvillea buiten vrolijk zingt. Maar altijd als een man, in perfecte harmonie met zijn omgeving, en als één van de meest indrukwekkende mensen die ik ooit gekend heb.

Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.

Bij brieven onder advertentienummer:
DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.

Welke Ind. dame zkt. kam. in Aerdenhout (5 min. bush. A'dam-Zandvoort-Stat. Heemstede) tegen prest. lichte hulp/ind. koken bij ouder echtp. Mw. C. Bredius, Aerdenh.duinw. 13, Aerdenhout. Tel. 023 - 24 22 58.

Gevr. adr. v. fam. voor paying guests; huuraanb. huisje, hut. (Brastagi, Padang, Bukit Tinggi, Dias, Malino, Djokjakarta, Tretes, Bali e.a.) Interesse bergstr., theeplant., dessa. Trima kassi. Mw C. Bredius, Aerdenh.duinw. 13, Aerdenhout. Tel. 023 - 24 22 58.

Gezocht ivoren Majong-spel compleet. Tel. overdag: 010 - 36 10 00, toestel 2703. Tel. 's avonds: 01807 - 1 45 93.

Nederl. ing. 39 j. n. onkn. z.k.m. nette Ind. Dame, 25 j. of ouder, Wed. g. bezw. Br. onder Nr. 2685.

Weer verkrijgbaar:

"Brieven van Pa van der Steur"

f 5,— porto *f* 1,30

"De schoonste triomf van een Indo-detective" door Ucee

f 6,90 inclusief porto.

Ketap "S E D E P"

Jah itoe-lah dia!
Ie-tjiep, ie-tjiep
Enak lah rasanja.
Pakai tiap hari;
Banjak Vitamien
Tidah perloe lagi,
Selamanja aspirien.

Laïn tjap tidah sama ini,
Enak-nja begi- begini! (duim omhoog)

Beli lekas satoe botol ketjap,
Liat njang baik,
"S E D E P" ja itoe tjap.

Noot van VAMU NEDERLAND

Oude spelling: een oud ketjap recept. Prijs *f* 3,75 per fles van 500 cc. Alleen echt met de naam H. Edwards van Muijen. Verkrijgbaar op aanvraag bij Uw Vamu winkelier.

VAMU NEDERLAND

Wateringen — Telefoon 01742 - 32 80 — Gele Meerbloem 13

NAAR JAKARTA RETOUR v.a. .... *f* 1495,—
TICKETS 1 JAAR GELDIG. U kunt wegblijven zolang U wilt.
Ook geheel verzorgde reizen B.V. 17 dagen...... *f* 2470,—

ALLEEN BIJ **ORIENT-TRAVEL B.V.**
Singel 512 - Amsterdam-C. - Tel. 020 - 23 74 84 (4 lijnen)

Wilt U een waardevol, blijvend cadeau? Gaat U dan naar:

Juwelier Tan Diamantair

Fahrenheitstraat 608, Den Haag. Telefoon 070 - 65 76 65

Eigen Import, daarom goedkoop

In 22 karaats goud:

Armbanden: verscheidene motieven o.a. belah rotan, rotan sekeret, touw-motief, slang-motief, sirikits.

Kettingen:
Ringen: zeer ruime keuze.
Hangers:

Losse stenen:

Sterrobijnen, stersaffier, smaragd, tijgeroog, lapis lazuli, topaas, opaal, bloedkoralen, turkoois, One Line Black star, amethist (ketjoeboeng) agaten, jade.

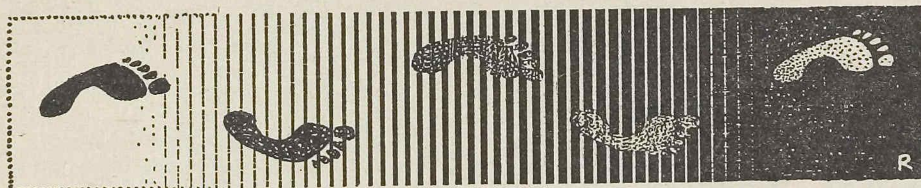
Onze specialiteit is BRILJANT

Gevat in ringen, hangers (leontines), broches, etc. Eenvoudig-chique, maar ook zeer exotische zettingen.

Voor elke beurs is er een prachtig sieraad te vinden.

Voor weder-verkopers bij grote afname, speciale prijzen.

VOETSTAPPEN IN 'N ANDERE WERELD

Kokki

Ma is één van die mensen die kan "zien". En wat volgt is haar en ons door de jaren heen bijgebleven. Pa was in Djaboeng geplaatst, een gehucht in de buurt van Toempang (Malang). Hij liet haar 't huis zien waar ze in zouden wonen en ma's commentaar was dat 't niet "terang" was, dat 't "sientroe" was, " 'ndah enak" en in één woord, griezelig. Ze had echter geen keus.
Het huis had een grote eetkamer in een hoek waarvan een petroleum komfoor stond waarop ma altijd water kookte voor de koffie 's morgens. Op een ochtend om een uur of 5 toen ze voor het komfoor stond, had ze een gevoel dat er iemand naar haar stond te kijken. Voorzichtig draaide ze zich om en zag een klein oud vrouwtje naar haar staan kijken vanuit de tegenovergestelde hoek. Ze stond er heel rustig met een vriendelijke glimlach op haar gezicht. Al. De eerste keer dat dit gebeurde rende ma de slaapkamer in, maar later raakte ze gewend aan haar stille gezelschap. "Ze was een erg vriendelijk oud mensje", zei ze altijd.
Jaren later, we woonden toen in Singosari, kregen we een kokki via het "Bedienden Bureau". Ze was al oud en klein en krom. Ze kookte fantastisch. Ze was erg lief en zorgzaam en zacht. Ze vertelde ons altijd allerlei verhalen, uit de Bijbel nog wel, en we waren niet bij haar weg te slaan. Ook Ma raakte erg aan haar gehecht. Ze zei alleen altijd: "Kokki heeft zo'n bekend gezicht, ik heb haar ergens eerder gezien, maar ik weet niet waar." Ze kon haar met geen mogelijkheid thuis brengen en 't zat haar vreselijk dwars.
Toen, op een avond, we zaten allemaal in de voorgalerij, zei m'n moeder zo maar ineens met een ontstelde uitdrukking op haar gezicht: "Ik weet waar ik haar heb gezien! Kokki is het ouwe mensje van Djaboeng!" We keken haar allemaal al even ontsteld aan en kregen er gewoon kippevel van. Zo dàt was 't dan. Grote consternatie. Kokki, de reden van de opschudding, was in diepe rust in de bijgebouwen.
De volgende ochtend was m'n moeder erg nerveus, ze wist niet wat te doen als straks kokki zou komen om te "confereren" over wat ze zou blandja vandaag.
Ma voelde zich niet prettig. Kokki kwam niet. We wisten 't toen nog niet. We zouden kokki nooit meer zien. Ze was die nacht gestorven.
Hoe verklaar je dit? Had Ma in Djaboeng zo veel jaren van te voren een blik in de toekomst mogen werpen? Kokki, had kokki Ma ook gezien toen? En had ze zich ook zitten afvragen waar ze Ma eerder had gezien toen ze voor 't eerst bij ons kwam?
Wie wàs kokki???

J.L.

MADOEN

Hoewel wij, totoks, niet altijd het doen en laten van onze bedienden begrepen, en vaak enigszins teleurgesteld waren, als wij, die meenden toch goed voor hen te zijn, moesten ervaren dat bijv. met lebaran een perskot werd gevraagd en gekregen, en zij vaak met de noorderzon verdwenen.

Maar juist daarom wil ik een eresaluut brengen aan onze chauffeur, Madoen. In Bandung was hij al enige jaren bij ons in dienst. Toen wij naar Semarang verhuisden vroeg hij of hij met zijn vrouw Iti mee mocht. Wij vonden het een uitstekend idee en zo kwamen zij op ons achtererf te wonen. Zij werd baboe bij ons en alles liep fijn.

Na een poosje raakte zij in verwachting en besprak een doekoen in de naburige kampong. Maar toen het grote moment aanbrak, was de doekoen nergens te vinden en aangezien ik nog nooit een bevalling als toeschouwer had meegemaakt, was ik ten einde raad. Ik schreef een briefje aan een kennis (ex-verpleegster) die in de buurt woonde. Zij kwam direct en samen hebben wij het geklaard en een ogenschijnlijk gezonde baby op de wereld gezet. De ouders waren ons erg dankbaar en Madoen bracht ons beiden een mooie schaal met vruchten.

Na ongeveer 3 weken kwam Iti verontrust vertellen, dat de baby ziek was en vroeg of ik onze dokter wilde laten komen, hetgeen gebeurde. Zijn diagnose was, dat de baby onherroepelijk zou sterven. Het stierf dan ook binnen enkele dagen. Hoewel het moedertje heel verdrietig was heeft ze geen traan gelaten, want het was de wil van Allah. Nadien ging alles weer z'n gewone gang, maar ze voelden zich niet meer senang. De omgang met de Javanen vlotte ook blijkbaar niet best en Madoen wilde terug naar Bandung. Het speet ons erg, maar er was niets aan te doen.

Zo vertrokken zij en ik zag hen niet terug todat......

De oorlog was voorbij, wij kwamen uit de kampen in een bijna leeg huis en met weinig meer kleren dan wij aan hadden.
Op een dag liep ik in de stad en kwam Iti tegen. Wij herkenden elkaar direct, waren blij elkaar weer te ontmoeten. Ze vroeg of ze met haar man ons mocht komen opzoeken. En al de volgende dag kwamen ze samen, keken eerst angstvallig om zich heen of er geen Indonesiër in de buurt was. Wij zaten daar op een paar oude rotan stoelen en konden hen slechts een kopje kopi toebroek aanbieden. Madoen zei, dat hij de volgende dag zou komen om ons wat te brengen. En ja, de volgende dag stapte hij van zijn fiets, waarop een groot pak was gebonden. Na even rondkijken kwam hij binnen en stalde alles voor ons uit: een short en een hemd voor mijn man, voor mij een lap stof, verder nog olie, rijst en nog andere dingen.
Wij waren sprakeloos van ontroering. In de emotie vergaten wij zijn adres te vragen, maar wij zouden hem toch niet hebben kunnen bereiken. Er was zoveel vijandschap tegenover de blanda's.
Maar deze geste hebben wij nooit vergeten en al hebben wij hen beiden nooit meer teruggezien, toch breng ik hen een eresaluut en tevens aan alle trouwe bedienden, die zich in onze nood oprechte vrienden hebben betoond.

M. Fischer-Schellenberg.

Toko en Boekhandel Tong Tong

Prins Mauritslaan 36, Den Haag

geopend op:

Woensdag - Donderdag
Vrijdag van 9 - 4 uur
Zaterdag van 10 - 2 uur

Maar Maandag en Dinsdag BESLIST GESLOTEN, anders hebben wij geen tijd om bestellingen in te pakken!

*

Wij hebben weer:

Emping manis per pd.	f 5,75
Coconut juice (santen)	f 1,50
Mais in blik	f 1,70

Een heel kleine voorraad
KLEINE MENTHOLSTIFTEN
per stuk f 4,25
(Zij die op de wachtlijst stonden gaan voor, per persoon voorlopig niet meer dan 1. De grote stiften verwachten we eind van de maand weer.)

Bikkels per stel	f 5,—
Rijststomers	
1 liter	f 105,—
1,5 liter	f 115,—
1,8 liter	f 125,—
(in 3 termijnen mogelijk) porto	f 6,—)

IJSSCHAAF-MACHINES
(om es pasra te maken) f 24,50
porto f 2,25 plus een gratis flesje rozen essence tot en met 21 september.

Zilverwerk:

Jogja taartvorkjes (6)	f 95,—
botermesje	f 50,—
armband	f 65,—
suikerschep	f 60,—
pilledoosje	f 45,—
poederdoos (compact)	f 60,—
Balinees:	
pilledoosjes filigrein f 37,50,	f 45,—
oorknoppen, ringen, haarknijpers v.a.	f 15,—
wajanglepels per stuk	f 4,—
(stroop- en thee-) per 6 stuks	f 22,50

*

Djapara houtsnijwerk:

broodplank	f 30,—
lepelrekje	f 12,50
krantenhanger	f 17,50
pennenbakje	f 8,50
houtsnij-reliefs (32 x 20)	f 45,—
Voor de keuken:	
seroks (bakscheppen)	f 4,50
tjendolzeef	f 7,50
kaloh/ajakan	f 4,50
bakoel f 3,50, f 4,—,	f 5,—
tampa	f 5,—
Voor tuin en huis: Pengkie	**f 6,—**

Een voordelige aanbieding:
1 kleine aarden anglo + 5 houtskooltabletten + 1 zakje menjan-korrels f 10,— (voor verzending porto f 2,25)

Er is weer Ting-Ting djahé p.pakje 75 ct.

KOLANG-KOLING per pot	f 3,—
Saidja boemboe's	**f 1,50**

De beste en onbeperkt houdbaar!

Kroepoek Vamu

kroepoek kedelee - oedang - vis - mixed per pakje	f 1,95
Nieuw: kip kroepoek per pak	f 2,50
Kwatji per zakje	f 1,—
Satroe asem	f 1,—
per ½ pond	f 2,40
manisam asem	f 3,25
kwee semprong	f 1,90
Vamu sambelans per bakje	f 1,95

sambel djeroek - sambel kemiri - sambel kedelee - sambel gewoon en sambel heet - sambel roedjak petis - taotjo - nasi goreng

*

BRIEFPAPIER met Indische foto's, rose - geel - wit - blauw. 10 vel plus enveloppen (naar keuze luchtpost of gewoon) f 2,50. 20 vel met 10 enveloppen f 4,—.

*

kabajaspelden

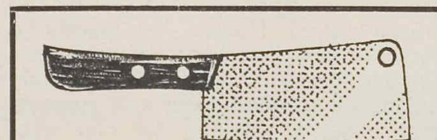
effen en met steentjes	f 14,50
bijpassende ringen	f 9,—
bijpassende tusuk konde	f 9,—
Yogja zilver armband	f 65,—

Bloeiende flamboyant in een Indisch landschap, een stukje tropen aan de muur!

Wandtegel inclusief porto f 7,50
In de winkel f 6,50.

(de tegel is niet hitte-bestendig, dus niet als onderzetter gebruiken)

Handig keukenbijltje om te radjang-radjang. En desnoods ook nog kaas mee te snijden. f 5,—

BOEKHANDEL TONG TONG

Oude boeken, nieuwe boeken die de aandacht waard zijn.

Birma Spoorweg - Clifford Kinvig
Foto's, tekeningen en feiten vormen de inhoud van dit boeiende verslag over een van de beroemdste en meest dramatische projecten uit de Japanse bezetting. f. 7,90 - porto f. 2,25

Je moet er geweest zijn - Paul v. 't Veer
Documentaire roman uit de koloniale nadagen van het eiland Boela. f. 15,75 porto f. 2,25

Luie stoel - Johan Fabricius
Een Indische roman, een vakantie-niemendalletje eigenlijk, maar toch met hier en daar scenes en typeringen die Johan Fabricius als een goede "Indische" schrijver kenmerken.

Je kunt niet altijd huilen - Annemie Mac Gillavry
Er is al zoveel gezegd en geschreven over dit boek, U zult het alleen nog maar moeten lezen. En huilen. En dan lachen omdat het Lot heeft bepaald dat U dit boek nog kàn lezen.
f. 19,90 - porto f. 3,25

Fotografieën van Soerabaja - G. J. Bartman
Prachtige foto's van het oude Soerabaja (nog voor uw tijd) genoegelijk aan elkaar ge-dongèngd door een oud-Soerabajaan. f. 13,90 - porto f. 2,25

Vison - Java
24 kleurendia's van Java met uitgebreid commentaar. f. 25,- - porto f. 1,30

Orchideeën in eigen tuin - O. Sadosky
f. 22,50 - porto f. 2,25

Orchideeën in kleur - H. J. van Pelt-Bunge
Zakboekje met schitterende kleurenfoto's. f. 12,50 - porto f. 1,30

Exotische orchideeën - H. Bechtel
f. 8,25 - porto f. 1,30

Chinees koken - Kenneth Lo
Het zoveelste goede Chinese kookboek. Dit is er een met een handige menu-indeling. Erg overzichtelijk en origineel uitgewerkt. Mooi geschenk voor vrouwtjes die van koken en mannen die van lekker eten houden!
f. 14,90 - porto f. 2,25

Bibi Koetis voor altijd - Lin Scholte
Het beste boek ooit geschreven over het leven van Indische militairen in en buiten het kampement. Een boek vol eerlijkheid, humor en zon. Een uniek werkje f. 18,90 - porto f. 2,25

Anak Kompenie - Lin Scholte
De voorganger van Bibi Koetis, de levensgeschiedenis van de schrijfster zelf. Even vrijmoedig, hartverwarmend als Koetis. f. 9,90 - porto f. 1,30

TEZAMEN MET BIBI KOETIS BESTELD, WORDT GEEN PORTO BEREKEND.

"In en uit het Paradijs getild" door A. Alberts (De eilanden) (zie recensie f 15,90 porto f 2,25 in de volgende T.T.)

sekali Van Nelle
tetap Van Nelle

VAN NELLE